

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... » 10.—

Negyedévre ... » 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Telefonszám: 61—38.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

— © Budapest, augusztus hó 30. © —

Krónika.

A mór Rikárd.

— aug. 28.

Valóban: különös kut a korona. Két vödör szállkél benne fel s alá, s ahogy a II. Rikárd könyeitől megteleten aláhanyatló vödör felemelte a trónra a másikat, Bolingbroke-ot, ugy most Abdul Aziz, a marokkói szultán is mélybe sülyedt és sulytalanná váltságának minden ólomnál nehezebb sulyával emeli föl Mulej Hafidot, a tegnap még trónkövetelőt, ma már a trón elismert birtokosát.

Abdul Aziznak szinte semmivé olvadt seregével két óra alatt végeztek Marakes mellett a Mulej Hafid mehállái s a szultán, a hatalmas marokkói szultán, a Nyugat nagyura, aki a perzsa sah kivételével egyedül bírta megőrizni az iszlám hitü uralkodók közül függetlenségét a kalifától, alig pár főnyi kísérettel menekült a francziák táborába, amely megadta neki a menedéket, de előbb tétlenül nézte a viaskodását, mert tudta róla, hogy utolsó és eredménytelen. Mulej Hafid, a diadalmas, pedig táviratban kapta meg Vilmos császártól a szultánná való elismerést. Utána fog következni egész Európa az elismerésével és Franciaország, amely oly igazán politikai erkölcsileg támogatta eddig Abdul Azizt, most, Marakes után, szintén nem fog késni, hogy elismerje Mulejt, az immár új szultánt.

Tulajdonképpen nem érdemes nagy, sőt semmiféle lármát sem ütni ezért az esetért. A »vae victis« örök és nemzetközi szó, amelyet meg fog érteni mindenki még akkor is, amikor már olyan műveltek leszünk, hogy nem is beszélünk többé, hanem vagy volapöködünk, vagy az eszperantóval diabólózunk. »Vae victis«, ez az Abdul Aziz kis tragédiájának a foglalata is és Marakes, ha talán nem véresebb is, mégsem jelentősebb sem Pharsalusnál, sem Flint váránál, sem Shrewsburynél, sem Lipscsénél. Az egyik vödör alámerült és felbukkant a másik. Nem is ez az emberibb, komplikáltabb része a törtéteknek, hanem az, hogy mi vitte rá Abdul Azizt arra, hogy maga tegye saját magának tragédiává az életét, mikor tehetett volna kellemes, közepes lefolyású, szélsőbb izgalmak nélkül való regénynyé is.

Abdul Aziz mint gyermek jutott Marokkó trónjára és ma, összezuzottan sem sokkal több, mint gyermek. A mór elégedetlenség sötét indulata azért fordult először ellene; mert az európai kulturához akart simulni. De hogyan?

Nem szabad elfelejteni, hogy a régi, nagy mór kultúra már rombadólt. Ha a marokkói arabok utódai is az Alhámát siratóknak, ha leszármazottjai is a nagy hadvezéreknek, az algebra, alkémia feltalálói-nak, a csillagvizsgálás mestereinek, a költés, mese-mondás és építés ihletettjeinek: ma már nem él bennük semmi a multak emlékeiből. A marokkói mór barbár, talán a szerecsen törzsekkel való elvegyülése, talán a klíma, talán maga Afrika visszarántotta őket a sötétségbe. És a barbár, amikor először hozzádörgö-lődzik a mi kulturánkhoz, legelőbbben a játékainkat, a feleslegességeinket, a szórakozásainkat, szóval azokat a dolgainkat veszi át, amik a mi gyermekkorunkra emlé-keztetik az ő még meglévő gyermekkorát. Az indián-nak a svábleány üvegyöngyei kellettek, meg a tüzes víz, a néger a frakkot találta nálunk a leghasználhatóbb ruhadarabnak, a pápua pedig veres zsinórért, bugó-csigáért, tarka üvegtörmelékért adta oda mindenét, amiye volt.

Igy kezdett hozzátámaszkodni az európai kulturá-hoz Abdul Aziz is. Nem vasutat építtetett, nem iskolá-kat alapított, nem angol mintára szervezte át a rend-őrséget, sőt még a közigazgatást sem magyar mintára, hanem Párisból hordatta magának hajórakományszámra azokat a selymes-aranyos butorokat, amikben el lehet gyönyörködni, de rájuk ülni nem lehet, a zongorákat, amelyeken a legműveltebb odaliszkja is csak egy ujjal tudott böködni, a biczikliket, a porcellánt, szóval mindazt, amit csak a nyakába lehetett sózni. És az északafrikai klímához évezredes tapasztalat után szinte tökéletesen hozzáalkalmazkodó arab viselet helyett elkezdett hordani vasalt nadrágot, vattás kabátot, szük czipellőt és még talán kamáslit is.

Ez volt az, ami elidegenítette a népétől, ami okká dagadt a forradalomra, de egyuttal ez volt az, — és ezt nem szabad elfelejteni — ami Abdul Aziznak a világát tette ki és ami betöltötte gondolkodásának egész körét. Ha a sorsa például Auteuilbe juttatja, vagy Dorkingba helyezi át, avagy akár csak a sáromberki uradalmat osztja ki neki, ugy rendezhette volna be kedve telése szerint az életét, ahogy akarta volna a saját agya-veleje, — aminél, ugy látszik, jelentékenyebb adagokat adnak kirántva még a legkínazüstösebb pesti vendég-lőkben is. Legfeljebb egy pár automobil-gázolta lud vagy vénasszony miatt — oly mindegy! — gyült volna meg neki a baja az államrenddel. Csodálatosan a maga kényelmére rendezhette volna be az életét és még azt is elfelejthette volna, hogy az arab maghzen szó többes-

számából származik a nemzetközi magazin szó és a magyar Magaziner tulajdonnév.

Mármost : könnyű megérteni, hogy egy marokkói szultántól husz, vagy, bánom is én, negyven milliónak az egy hét alatt való összeharácsolása nem valami kiválóan raffinált és nehezen keresztülvihető pénzügyi művelet. Többet mondok : én a pénzügyi áhhoz annyit értek, hogy tudom, hogy mostanában egy Cotirozas nevű francia miniszter akarta caillauxozni a mi aranyra vagy pedig nyersolajra szóló sternjaqueseinket a párisi börzén, de azért mégis felteszek öt fair Rio devizát egyetlen nyomorult kis kamatlábacska ellen fogadásul arra, hogy a marakesi ütközet előtt még csak huszonnégy órával is meg tudtam volna szerezni Abdul Aziz számára legalább is tíz millió frankot. Még egy lehulló koronát is fel lehet sok millió louis-ra váltani. Hol véték volna különben a mai Bourbonok, Orleansok, Napoleonidák, Hannoverek a vagyontukat ?

És Abdul Aziz ezt nem tette meg. Pedig nem volt vágya a hatalomra, csak vasalt nadrágra és nem volt szenvedélye a harcz, csak az ariszton meg a gramofon. És kamarillája sem volt, amely belekényszerítette volna a meddő makacskodásba.

És mégis makacskodott, és ez az, ami ennek a tulajdonképpen Mödlingbe, vagy Dunaharasztra vágyakozó kisszenvedélyű embernek a lelkét komplikálnak mutatja.

De csak mutatja. Abd el Kádër, Algéria hősi védelmezője hét évi harcz után, amikor már harmadmagára olvadt össze a serege, akkor lovagolt oda Aumale herceg elé s akkor ugrott le a lováról, ajándéku adva azt oda a diadalmas francia királyfinak. Amikor már semmije sem volt, akkor hódolt meg — büszkén. Ebből az arab karakterből kell következtetni az Abdul Aziz idegdiszpozíciójára is. A mór csak akkor adja oda mindenét, amikor azt hiszi, hogy nincs már semmije.

Paganel.

Világító torony.

Dörögve örvénylő tengerközépen,
ahol fehér tajtékot túr a hab,
meredek szirt fokán áll bősze kevélyen
a torony, mint egy büszke, néma rab.

Mig lent sziklához lánczolja a lába,
ottfönt kigyúl az óriási szem,
piros csóvákat lök a vak homályba
s ködön áttörve, siklik a vizen.

Kigyúl, mikor legnagyobb a setét
s bent éjjél, vagy csak halvány méces ég,
fényét pazarlón szórva, szádra tépi.

Szeme világít, jelzi: hol az ut;
sok apró bárka biztos révbe jut
s ő tengerzajlás közt lobogva ég ki.

Haraszthy Lajos.

A csillagász fia.

Irta: KOSZTOLÁNYI DEZSŐ.

A csillagász fia barátom volt. Együtt jártam vele iskolába. Eleinte csak az fűzött hozzá, hogy barátaim is pajtáskodtak vele és akarva, nem akarva, együtt töltöttük el a napot.

Később egész külön szigetet alkottunk az emberek között mi és a csillagász fia. Fiatalok, kócosak, rakoncátlanok voltunk s csillagos őszi éjek után reggel sápadtan és álmatlanul — az éji virrasztással szemünkben — botorkáltunk az iskola felé. Fárasztott a napfény. Az iskolában pedig mindnyájunkat gyűlöltek, de legkivált a csillagász fiát, aki a padon aludt s ha felszólították, nehezen, erőlködve nyögte ki a leczkét. Azután rendesen leszegte a fejét — hosszú ádámcsutkás nyaka volt — és szeliden, nagyon szeliden mosolygott. Csak az alvók tudnak így mosolyogni. Hittanárunk azonban róla is, rólunk is megjósolta, hogy egytől-egyig akasztófán fogunk kimulni.

A csendes lázadás pedig folyt tovább. A csillagász fia tartotta bennünk a hitet. Sohasem kiáltottuk ki vezérünknek, hisz oly igénytelen, sovány és szegényes volt, hogy félig szántuk is s csak a szívünk másik felével szerettük, öntudatlanul szerettük, de ha süllyedőben volt a hajónk, csak reá tekintettünk. Ilyenkor csintalanul villant össze a szemünk. Éreztük a titokzatos kapcsolatot, amely sátáni erővel fűzött bennünket egymáshoz. A többiek lassanként egészen elhagytak. Csoportokba verődve vártak bennünket a város végén. A pirosposzsgás, egészséges arczokon alamuszi vigyorgás settengett. Mi meg mentünk előre a temető felé, abba a házba, ahol a csillagász meg a fia lakott és a fülsiketítő, csufondáros sipzajra hátra se fordultunk. Hívtak a mezők és a csillagok. Nem bántuk, hogy egyik kövér, ellen-szenves kamasz lerajzolt bennünket, amint dicstelenül az akasztófán lógunk és nyelvünket — csunyán és illetlenül — kiöltjük a világra. A csillagász fia szeliden, összefonó karokkal állt a viharokban, mintha ereiben tej folyt volna vér helyett és mosolygott, finoman és titokzatosan, ahogy az alvók mosolyognak.

Később tudtam meg, mit jelent ez a mosoly. A mezőn állt egy dombon és csendesen dűnyögött, inkább magának, mint nekünk :

— Várom őket... Mind el fognak jönni... Ide mihozzánk...

És csakugyan, titkos társaságunk évről-évre gyarapodott egy új vendéggel. Erős, egészséges fiúk alázatosan lopózkodtak közénk. A változást rendesen észre se vettük, csak azt láttuk, hogy a legkonokabb ellenségeink hozzánk szelidülnek és bocsánatkérően szoritják kezünket. Egyiknek anyja halt meg ; másiknak egész váratlanul tönkrement az apja ; a legtöbb szerelmes lett. Egy darabig bizonyára maguk bolyongtak az éjszakában. Szavuk ezalatt megfogyott, beszédük halkabb lett, arczuk kissé elsápadt és megnyult, szemek alá az álmodók szürke gyűrűi rajzolódtak. De egyszerre csak közöttünk voltak és velünk együtt ültek le a temető virágos fűvébe.

Mindig többen lettünk.

A csillagász fia előre ment és a kószáló álmodozó csapat követte. Kinőttük a rövid nadrágot, az iskolapadokat, elválni azonban nem tudtunk egymástól. Még mindig a csillagász lakásán találkoztunk. Este egyenként bukkantunk fel a homályból és az ismerős régi portán a sok messzelátó és különös állvány között boldogan köszöntöttük egymást.

Az öreg az asztalfőnél ült és vacsorázott. Szótalan, mogorva ember volt. Zöld szemellenzőt viselt, mert a

szemei napról-napra gyengébbek lettek és az orvosok utóbb nagyon féltették a megvakulástól. Bozontos, deres fürtjei nagy homlokára kusztak. Ezen a zilált-ságon azonban a szívós munka álmodozó nemtörődömsége érzett. Kormos kézelői, puha, lehajtott gallérja, vásott ruhája pedig annyira illettek neki, hogy a csillagászt másképpen el sem tudtuk volna képzelni és talán nem is szerettük volna, ha gyakrabban és nyájasabban szól hozzánk. Ott kuporodtunk mellette a padon. Felesége, egy hallgatag, mosolygó asszonyka, teát öntött findzsánkba sok rummal. Mi cukrot égettünk és vártuk, mikor kel fel az öreg, hogy kimenjünk a mezőre csillagokat bámulni. Különösen nyári és kora őszi éjeken szoktunk összejönni. A temetőn túl egy nagy tér volt. Ide vittük a sok állványt, a vastag csöveket, a nehéz tokokat — mindegyikünknek jutott egy-egy — és a könnyű örömtől szinte mi is belepárologtunk a szénailatos, világoskék csöndességbe. Zajtalanul szorongtunk a messzelátó körül. Kutyák ugattak. A sötétben pirosan parázslottak a szivarjaink. Néztük a holdat, amely sárga és lyukacsos volt, mint az olcsó vacsora-sajt, a sarkcsillagot, a bolygókat, az ametisztfényű, halványzöld és gyengén rózsaszínű csillagokat. Észre se vettük, máris derengeni kezdett. Kakasok kukorékolnak. Fehér hajnal jött. Aludni kellett volna, de mi megmosdottunk s beteg arczczal kószáltunk tovább a mezőkön a csillagász fiával.

Az öreget valami ismeretlen vihar sodorta a mi Istenről elátkozott vidéki városunkba, a temető mellé. Itten telepedett le a feleségével és a fiával. A városban ezermesternek ismerték, de alig tudta róla valaki, hogy több külföldi akadémia tagja. Mi azonban mindnyájan szerettük őt, mert vékony papircsöveket dugott kezünkbe, amelyekben színesen csörögtek a furcsa üvegarabeszkék, hengereket forgatott, melyeken kigyózó vörös és sárga vonalak tekergőztek, és ha jók voltunk, zajos vásárnépet, zöld ördögöt, óriásokat és törpéket tánczoltatott a kifeszített fehér lepedőn.

A csillagász imádta a dohányt. Vastag, fekete szivarokat szívott. Szerette a mérges, keserű füstöt, a fekete kávé és a komolyságot. A tréfái is komolyak voltak. Némán szokott elbolyongani a fiával. Hajnal felé gyakran láttam őket a temető környékén, amint görnyedve kuksoltak a földre és a csövet az égre szegezték.

Később már a fiu mutogatta nekünk a csillagokat:

— Lássátok, ez a Wega... A Cassiope... A Szíriusz... A Berenice haja...

— Berenice haja... Ismételtük és tetszettek nekünk a nevek: Arab hitregékben éltünk.

Nem sokat törődünk azzal, hogy a csillagász fia ilyenkor talán a Fiastyukot vagy az esthajnalcsillagot mutatta. Mert az igazat megvallva, semmit sem értett a csillagászhoz. Ez különösen az apja halála után tűnt ki, amikor az öreg műszerei reá szálltak azokkal a hatalmas szürke és fehér kandurokkal egyetemben, amikkel a csillagász oly szívesen elbeszélgetett az ágyban, mielőtt felkelt volna. Mi azonban ezért nem vetettük meg Tódort — így hívták a csillagász fiát — és továbbra is vezérünk maradt, sápadt, beteg csillag-imádóknak.

A csillagász fia mindig rejtélyes és előkelő maradt. Még tudatlanságát is arisztokratikus fölnynyel takarta. Zsinóros zöld bársonykabátban járt s egy kopott mellényben, melyen hosszú, régies aranyláncz himbálózott. Ezeket már dédapja koptatta és így Tódor bizonyos kisgyerekes áhitattal szólt róluk. Egyáltalán nagyon érzélgő és családias volt. Tul járt a huszonöt éven, s a lelke még mindig bölcsőben ringott. Sápadt, nyiszlett bajuszka játszott bujósdit a felső ajka körül, de ugy látszik, ennek sem volt kedve kijönni. Nagyon

rövidlátó szemei meg egészen gyerekessé tették, nem is említve azt, hogy haját középen választotta el, mert huszéves korában már kopaszodni kezdett.

— Még egy kicsit, — szokta mondani — még egy nagyon kicsikét, azután elég lesz.

Tódor csakugyan nem készült hosszú életre. Mi, akik közel állottunk hozzá, nem győztük bámulni, mennyi szívós kitartással mond büszke bucsut a silány, ordináré élvezeteknek egy fáradt és bölcs kézlegyintéssel. Ebédre vékony piritott kenyeret evett, kevés gyümölcsöt, vacsorára legfeljebb ha teázott. Az elégedett és becsületes emberek nyíltságával fordított hátat a nőknek is és csak egy szürkeszemű, ovális arcú leánnyal tartott ismeretséget, aki barátnéja volt, semmi több. Sohasem csókolták meg egymást. Sohasem ölelkeztek. De mikor együtt mentek, anélkül, hogy egymáshoz értek volna, oly melegen simult össze vágyakozó testük, mintha különös és érthetetlen szerelmük nászát ülték volna.

Tódort semmi esetre sem vettük tulságos komolyan. Mióta az öreg meghalt, gyakran mosolyogtunk rajta. Lenge, megbizhatatlan alakjában valami furcsa humor rejtett s én tudom, hogy ő maga is finom, uri szánalmat érzett minden iránt, ami földi, irántunk is, maga iránt is. Az apja hagyatékában azonban nagyon különös gazdálkodást vitt véghez. A műszereket a por ette, megrepedeztek, berozsdásodtak. Az aranyos messzelátó vagyont érő lencséje széttörött s az állvány csöve most sután bámult a csillagok közé, mint egy silány, üres kályhacső. Tódor kétségtelenül bizonyos humorral fogta fel a helyzetet, és mikor rájött, hogy a csövön át is csak annyit látunk, mint pusztá szemmel, sietett bennünket megnyugtanni, hogy így még jobb. Azután megtörtént az is, hogy halálos szórakozottságában egyszer apja fényképezőgépjét hozta magával a messzelátó helyett. Egyáltalán mindig zavartabb lett s már-már csak madárijesztőként állítottuk fel a szabad mezőn a sánta állványokat, hogy a csillagvizsgálás titokzatos szertartásának valami külső formát adjunk.

Tódor maga köré csavarta a fekete posztót, amivel apja a fotografálógépet borította be és kevélyen járkált a csillagos éjszakában. Négyen-öten, mind nagyon fáradtak, nagyon sápadtak és csalódottak, kísértük őt a csonka, megtépzott műszerekkel.

— Micsoda csillag az? — kérdeztük olykor Tódortól és alattomosan oldalba böktük egymást.

A csillagász fia felnézett az égre, összeránczolta szemöldökeit. Sokáig hunyorgatott, azután hidegen és fontoskodva mondta:

— A Szíriusz.

Tódor majdnem minden csillagra ezt mondta.

Ilyenkor azonban nagyon sokáig nézett a levegőbe és mi nem tudtunk nevetni. Az enyhe nyári éjszakában imádatos vágygyal csüngött az égen. Éreztük, hogy talányos lelke fájoan, imbolyogva felsőhajt a csillagokhoz és ott a szabad levegőtengerben száll, száll, bukdácsolva repül s nem tud betelni az ég aranyos részegségével. A dombokon friss hajnali szellők kószáltak. Pirosodni kezdtek a harmatos szőlőtőkék. Tódor fáradtan hunyta le szemeit. Rendesen együtt mentünk haza éhesen, csatakosan, de azután sem birtunk aludni.

Tudtuk, hogy mindez nem sokáig tarthat. A virasztásba és koplalásba belebetegedtünk. Hullani kezdett a hajunk. Nem mertünk az emberek szemébe nézni, csapzott éjszakai kóbor kutyák. A csillagász fia már gyakran napokig feküdt az ágyban, a szemei is mindig gyöngébbek lettek. Egy kampós, bütykös botra támaszkodva járkált a temető körül és minden kőben megbotlott.

— Az apám — mondotta — sokat nézte a csillagokat... Nem is olyan csoda...

Ajkain pedig újra megjelent a gyerekek szelid mosolygása.

Egy este, augusztus vége felé, elmentünk hozzá. Anyja, a szelid, bus uri asszony, sirva nyitott ajtót és a fiu ágyához vezetett. Türelmetlenül hentergett ott sok-sok dagadó párnán, rongyosra gyürt paplanok között és sápadt fejét, jól emlékszem, égővörös kendő szoritotta össze. Az éjjeli szekrényen csak egy képeskönyv volt, amit a csillagász fia gyermekkorától fogva nagyon szeretett. Csupa színes japán kép. Piros és kékrűhás mandarinok, buja ligetek, sárga folyók és óriási porcellántornyok. Ezen az estén nagyon soká nézte a képeket. Azután idegeskedve kiáltott fel:

— Nyissátok ki az ablakokat!

A bucsuzó csillaghullajtó augusztusi ég benézett a szobába. Tódor felült és előremeredt.

— Nem látok semmit. Pedig sok csillag hullhat az égről... Ma tizenhatalmadika van...

Az égboltot csakugyan vékony tüzes pászmák szeltek át. Halkan cikázott végig egy-egy iv, akár a kénes gyufa gyengéden sziporkázó tűzcsikja.

Tódor hátradült az ágyban. A fogai közül sziszegte:

— Az apám mesterségét befejeztem. Értitek-e, miért éltem? Ő mérte az égboltot, én meg néztem.

Azután mintha fogát csikorgatta volna, durva, káromkodó hangon nyögött fel többször egymásután:

— Csak ne emlékezném!

Az apja kutyája szomorú, folyós szemeivel szórkozva nézett rá. Vén kandurok doromboltak a paplanán.

— Eszembe jut, hogy egyszer délután leányok zongoráztak a régi házukban s én kimentem a város-erdőbe, hogy kisírom magamat. Buta, bolond, szerelmes este volt... Sáros és harmatos lett az arcom...

Azután újra felnyögött:

— És eszembe jut a nagyanyám nevenapja. Minden eszembe jut. A családi lakoma decemberben, csikorgó fagyban, a bibor rumosüveg, az óriási ezüst petróleumlámpa és a cigányzene. A fánkok vaniliás illatát érzem...

A csillagász fia száját a párnára tapasztotta és vadul harapta:

— Ez az élet. Jó, hogy elmulik.

Egy óráig tarthatott ez így, aztán elcsendesedett. Előkotorta ruháit és lassan öltözködni kezdett. Teát ivott. Meleg sállal kötötte körül a nyakát s összekereste műszereit. Örült, hogy mindnyájan összejöttek. A kapu előtt hosszú, sötét alakok várakoztak. Néha még egy-egy baráti árny bukkant fel az éjszakából. Halkan lopózkodtunk a csillagász fia mellé és nem is kérdeztük, hová megyünk. A fekete takaró újra nála volt. Gyufákkal világítottunk utána. Görögtüzet gyújtottunk.

Félénken énekelni kezdtünk, de a dal szánkra fagyott. A csillagász fia egyedül ment mindig gyorsabban, úgy hogy a kis csapat egészen elmaradt mögötte. Szeliden kanyargó nyárfasorban, fülledt, jázminos dülkőn suhantunk egyre könnyebben és derűsebben, egyre magasabba, egyre bátrabban. Az allé végén aztán kitarult az ég, mint egy nagy képeskönyv s a csillagász fia már csak homályos pontként derengett. Egy fekete lobogót láttunk, meg egy embert, aki bizonytalanul lebeg előre, mintha már a csillagos magasságokban gázolna. Czipői az éji harmattól ezüstlöttek. Mi pedig sápadtan imbolyogtunk a fehér éjben, árnyak egy árnyék nyomában és nekem még mindig úgy tetszik, mintha ebben a virradni nem akaró fehérségben, ott a felfelé sóhajtó országuton mennék lassan, nagyon lassan; fájoan tétovázva, egy dalt dalolva a csillagász-fia után.

Krónika II.

A vargakapitány.

— aug. 28.

Kedves cousine,

ön a leánygimnáziumban bizonyára hallott valamit Plutarkhoszról, aki az összehasonlító életrajz megalapítója és nagy emberekről mindig párosával irt, hogy őket egymással összevetve, jobban megvilágítsa jellemüket. Efféle párhuzamos életrajzot szeretnék írni Cronjérről, a bur oroszlánról, aki végül czirkuszban mutogatta magát és Voigt mesterről, a köpenicki vargakapitányról, aki börtönéből kiszabadulva, hozzánk Budapestre is eljött, hogy itt lehetőleg nyilvánosan felléphessen és pénzt keressen.

Az ön finom, érettségizett lelke bizonyára fel-sóhajt: »Ime egy nagyszabású hős és egy közönséges imposztor végül ugyanoda lyukadnak ki, hogy kama-toztatják népszerűségüket«. Ebben igaza is van önnek. Nem a halál, hanem a pénz teszi az embereket rettenetesen egyenlővé.

De még valami lappang ebben a párhuzamban. Cronje az utolsó nemzeti hős, az utolsó Zrinyi Miklós, a patriotizmusnak és militarizmusnak — hogy Carlyle-lel szóljak — utolsó reprezentánsa. (A japáni hősök már modern sztratégiai vivmányokkal operáltak, inkább hadi tudósok és diplomaták, mint afféle régi ivásu »Coeur du lion«-ok.) A köpenicki kapitány pedig a militarizmusnak — a nemzeti államok talpkövének — a csuffá tevője és az ő világhírű csinye olyan természetű, mintha eszméjét a Tolsztoj híres »Hazafiság és kormányzás« című röpiratából merítette volna.

Nem lehet kicsinyelni ezt a köpenicki susztert. Egy másik varga-kollégáját, Jacobus Böhmét, filozófusként tisztelik Németországban és Herkópáterre mondom, hogy ennek a középkori misztikusnak a szavaiban hiába keresem azt a világosságot és emberismeretet, ami Voigt mester rövid, velős tényéből kisugárzik. A Hans Sachs nyers, jóízű humora inkább emlékeztet a köpenicki vargára. Ez a három példa különben élénken bizonyítja, hogy a dikics nem zárja ki az észet és hogy a »politikus csizmadia« valamiképp mégis kultur-fogalom.

A köpenicki suszter bizonyára nem kerített az elhatározásának olyan nagy pszichológiai feneket, mint amilyent német kommentálói — és a szomszédságnál fogva mi is, magyar cikkirók — olvastunk ki belőle, hanem megvan benne legalább is az a gunyos, kritizáló vonás, amelylyel a gondolkodó ember kezdődik. Mindnyájan többé-kevésbé gyermekek vagyunk és bármily anarchisztikusan gondolkodunk is papucsban; amint egy eleven polgármester vagy egy délczeg hadnagy vagy egy századnyi fényes gombu katona kerül elénk, akaratlanul is imponál nekünk régi megszokással begyakorolt idegpályákon keresztül az a hatalom, amit markukban szorongatnak. A köpenicki suszternek nem-

csak nem imponált, hanem épp erre alapította imposztorágát. Gondolkodó ember : ez bizonyos.

És hogy megint Cronjére térjek vissza, kedves cousine, ő rajta szinte végzettszerűleg ütött ki a hősök tragikómikuma. A bátorság, a lelkesség, az önfeláldozás a legszebb emberi erények, sőt a hősiesség definíciójából folyik, hogy mentül kevesebb önzésből, mentül kevesebb miérből történtek, annál szebbek. Leonidas, Horatius Cocles és a többi neves vagy névtelen hős az egoizmus szemüvegén át oktan bolondoknak látszanak, mentül több vérrel pecsételték meg hősiességüket. Az egoizmus folyton azt kérdi, hogy miért haltak meg, ha hősiességük gyümölcsét, miértjéért úgy sem élvezhették?

A hősiesség így öngyilkos va banque-nak látszik, amely azzal a »talán«-nal számol, hogy hátha mégis életben marad és learathatja vitézsége jutalmát. De az egoizmus még a halottaktól is megkérdi, hogy érdemes volt-e meghalniok. Érdemes volt-e például Cronjének az életét kockáztatni azért, hogy legyen a földön egy független bur ország? Itt már a logika is azt feleli, hogy : nem. Mert Burország most az »angol járom« alatt gyönyörűen virágzik és már annyira beletörődött új helyzetébe, hogy miniszterelnöke nem más, mint az egykor angolfaló Botha Lajos. Cronje pedig, aki az életét kockáztatta a bur nemzetért, végül kénytelen volt ráfanyalodni arra, hogy pénzért mutogassa magát és ezzel a czirkuszi fellépésével elrontotta mindazt, amit a kardjával, a hősiességével, az önfeláldozásával szerzett. Egy hőstől az emberek megkivánják azt a butaságot, hogy vagy a csatatéren haljon meg vagy pedig éhen vesszen el. Ez az ő tragikómikumok. És pont ez az oka annak, hogy Cronje is odajutott, ahová a köpenicki suszter : a szinpadra.

Csak hogy van egy különbség, kedves cousine. Cronjét lehetetlenné tette a czirkusz. A köpenicki kapitány pedig annál népszerűbb, annál nagyobb lesz, mentül több czirkuszban fog fellépni. Cronjére azt mondta a világ : »Szegény ember, ebben is csalódtunk«. A köpenicki suszterre ellenben mindenki azt mondja : »Nem hiába furfangos ember ez, érti a módját, hogyan lehet egy gazságból utólag meggazdagodni«. Az igazság bajnoka elbotlik egy fogpiszkálón ; a svindli nagymestere pedig ebből a fogpiszkálóból épít magának hidat egy jobb jövő felé. Ilyen nyakatekert az igazság a földön. És mégis van igazság, kedves cousine, e sártekén, mert Cronje áldozata egy szép hazugságnak, a köpenicki kapitány pedig szerencsés spekulánsa egy gunyos igazságnak. Ahogy a hazugság megboszulta magát az igaz Cronjén, úgy fordítva az igazság győzedelmeskedett a köpenicki kapitányban.

Mérlegem, kedves cousine, mindinkább Voigt mester javára billen. Ez a logikusabb fej. És egyes tetteiből, nyilatkozataiból, amiket jelenlegi turnéjáról örökítenek meg az ujságok, azt látom, hogy ez az ember nem esett a feje lágyára. Amint a börtönéből kiszabadította a császári kegy, amelyre éppenséggel nem szolgált rá, sietett újra a világ emlékezetébe hozni, hogy ő a köpenicki kapitány.

Föllépett Berlinben : betiltották. Elment Bécsbe : betiltották. Eljött Budapestre : betiltották. Ön, kedves cousine, akinek fogékony és lágy a szive, máris sajnálni kezdte ezt a tehetséges embert, akinek nem engedik meg, hogy végre tisztességesen az eszével kereshesse meg a kenyerét.

Ne féltse őt, kedves cousine. Sokkal ravaszabb ember ez a köpenicki kapitány, semhogy baja essék. És ha ő nem elég ravasz, ott vannak az imprezáriói, akiknek egyenesen szükségük volt erre a sok betiltásra. Németország, Ausztria, Magyarország militarista államok, a katonai drill országai és Voigt mesternek szüksége volt arra a reklámra, hogy ezek az államok féltékenyen megvédjék vele szemben a hadsereg tekintélyét.

A reklám kész, gyönyörűen sikerült, a köpenicki kapitány pedig pakkolt és rögtön elutazott Párisba, ahol már előleges szerződése is volt. Miért épp Párisba? Mert Páris ma az a köztársaság, amely már félig közmopolita és sokkal hadseregellenesebb, mint Hervé és követői. Ott szívesen fogják fogadni a hadsereg élő persziflázását.

Vagy talán kegyed, kedves cousine, attól tart, hogy a nacionálisták meg fogják akadályozni a hadsereg kifigurázását. Elfelejt, kedves cousine, hogy a köpenicki kapitány a német hadsereget és a német császárt tette csuffá, tehát épp a sovíniszták, a nacionálisták, a revanche-generálisok fogják örömmel keblükre ölelni Voigt mestert, mint ahogy kétszer annyit fizetnének érte, ha Eulenburg herceget mutogathatnák.

A köpenicki suszterkapitány vagy az imprezáriói elég okosan spekuláltak tehát. Két legyet ütnek egy csapásra. A köpenicki kapitánynak épp úgy örülnek a párisi antimilitaristák és szabadgondolkodók, mint a reakzionáriusok és nacionálisták. De ez már nagyobbrendű politika, amelyhez mi ketten, ön, kedves cousine, és én, nem értünk.

Amint látja, kedves cousine, meglehetősen óvatos vagyok a köpenicki kapitány dicséretében és legujabb stiklijeinek nagy részét az imprezáriói ötletességének tudom be. Voigt többé nem a köpenicki kapitány, hanem színész, akinek ügyesen kell eljárnia szerepét és az örökké furfangos, örökké ötletes, örökké talpraesett ember nem épp hálás mesterségét kell gyakorolnia.

Azt meg kell adni neki, hogy szerepét már eddig is kitünően viseli. Az ujságírók előtt, akik megintervjuolták, nem nagyon erőltette meg magát, de a Boda főkapitány fogadószobájában mégis mondott egy klaszszikus ravaszágot. Megkérdezték tőle, hogy miért jött Budapestre.

— Levegőváltás végett — mondotta a ravasz suszter a szigorú főkapitánynak, akitől sorsa függött. Hát nem zseniális egy kópé ez a köpenicki kapitány? Budapesten, a tüdőtuberkulózis melegágyában, hol népes, nagy kerületekre egyetlen kis terecske esik, hol lombos fát óraszámra nem lehet látni, hol az egyik legszebb utunkat, a körutat a Gschwindt-gyár, a Népszínház, a Hungária-fürdő, a Király-Színház füstje

teszi gyilkos levegőjüvé, hol a gyarak úgy vannak építve; hogy minden füst a városba tömörül, hol a rákosi szél évszázadok óta rakja le háborítatlanul a maga fojtogató porát, hol a köztisztaság és az utcza-seprés elemeivel sincsenek tisztában, hol az egész város kövezete az év nagy részén át fel van bonczolva és gáz- meg csatornacsöveinek büzét árasztja a lakásokba, ott a köpenicki varga levegőváltozásról — és jó klimáról beszél.

Ez a suszter, kedves cousine, egyetlen szóval az elevenünkre tapintott. Hiába, nagy humorista ez a köpenicki kapitány.

Reveur.

Valaki.

Valaki jár az álmaid körül,
Szürkületkor a kertben;
Miattad jött: komoran lép
S mindég sebesebben.

A hervadó sötét fák közé
Felnyulik az alakja.
Jár s őriz némán; messziről való
S eltűnik virradatra.

Szabolcsi Lajos.

A számárbőr.

— Regény. —

(9)

Irta: HONORÉ BALZAC.

— Ha nem kalimpálnál mind a két lábaddal ezen a szemrevaló Aquilinán, akinek a szuszogásában van valami, a jó ég tudja minő hasonlatosság a kitörni készülő zivatarral, magad is röstelkednél a részegséged miatt, meg hogy hetet-havat összehordasz — dorgáltatta Émile, ki, anélkül, hogy tudna róla, maga is egyre ott biberészett a szép Euphrasia fürtei körül. — A te két életfelfogásod szépen elfér egy mondatban, s egyetlen gondolattá zsugorodik. Az egyszerű, szabályos élet valami oktondi bölcseségre lyukad ki, hol munkába igyekszünk fojtani intelligenciánkat; az absztrakciók világában vagy az erkölcsi világ mélységeiben töltött élet pedig valami hóbortos bölcseségre vezet. Egyszóval, rendre kiölni érzéseinket, hogy késő vénséget érzünk, vagy ifjan meghalni, elfogadván a szenvedélyek mártíriumát, erre vagyunk ítélve. És ez az ítélet megbír a vérmérsékletünkkel, amelylyel az tréfált meg oly kegyetlenül, akinek minden földi teremtmény mintaképét köszönhetjük:

— Ostoba! — szakította félbe Raphael. — Csak rajta, ezentul is ezzel a fukar rövidséggel, hadd fussa kötetekre! Ha szándékomban állott volna világosan megformulálni ezt a két gondolatot, azt mondtam volna, hogy az ember magamagát rontja az efféle elme-élesítésekkel és felüdülni a tudatlanságban. Pálczát törni a társadalmak fölött! De akár a bölcséssel élünk, akár a bolondokkal pusztulunk, előbb-utóbb nem ugyanarra az eredményre lyukadunk-e ki? A *grand*

abstracteur de quintessence valamikor két szóval fejezte ki ezt a kétféleséget: *CARYMARY, CARYMARA*.

— Arra kényszerítesz, hogy kételkedjem Isten hatalmában, mert tulontul butább vagy, mint amilyen hatalmas ő — replikázott Émile. — A mi jó Rabelais-nk még egy szóval kurtábban is ki tudta fejezni ezt a filozófiát, mint a *Carymary, Carymara*; azzal, hogy *Talán*, amelyből azután Montaigne az ő *Mit tudom én?*-jét vette. Mi egyéb különben az erkölcsi tudománynak e végső szava Pyrrho felkiáltásánál, ki éppen úgy habozott a válaszuton, mint Buridan számara a két véka zab között. De hagyjuk a csudába ezt az örökös vitát, mely ma még *igen*-nel és *nem*-mel végződik. Mondd, miféle kísérlet csábitott rá, hogy a Szajnában lubiczkolj? Le akartad pipálni a Notre-Dame hid hidraulikus masinériáját?

— Ah, ismernéd csak az életemet!

— Nem gondoltalak olyan közönséges ficzkónak, hogy ilyen elcsépelet frázisokkal élj! Nem tudod, hogy a magunkfajta embereknek tulontul több szenvedésre van jogunk, mint a többieknek?

— Ah! — sóhajtott Raphael.

— Eredj már, bolond, az *ah*-jaiddal! Lássuk hát, testi vagy lelki kórság készíttet-e arra, hogy erőd minden megfeszítésével reggel istállóba vezesd a lovakat, amelyek este négyfelé fognak szaggatni, mint ahogy ezt hajdanán Damiens cselekedte? Pofáztál már a magad kutyájának nyers, sótalan husából a padlásszobádban? Mondták már valaha a gyermekeid, hogy »éhes vagyok«? Eladtad már a szeretőd haját, hogy kártyához ülhes? Mentél már suttyomban, soha a világon nem élt nagybácsi nevére kiállított hamis váltót kifizetni, attól remegve, hogy későn érkezel? Halljuk, hát, beszélj! Ha asszony, váltóóvás vagy életuntság miatt szaladtál a víznek, megtagadlak. Gyónj meg. De ne hazudj! Nem kívánok én tőled történelmi becsü emlékiratot. Sőt inkább arra kérlek, légy olyan fukar a szóval, amilyen csak ilyen elázott állapotban lehetsz. Olyan követelő vagyok, mint az olvasó és oly hajlandó az elbóbiskolásra, mint valami asszony, aki esti imádságát motyogdálja.

— Szánandó bolond te! Hát mióta nincs arányban a szenvedés az érzékenység fokával? Ha megérjük, hogy a tudomány akkorát fejlődik, hogy fölépíti a szivek természetrajzát, s elnevezve, nemekbe, fajokba, alfajokba, családokba, teknőhéjasokra, kívül'ekre, pánczélosokra, mikroszkópikusokra és mit tudom én még mily nemüekre nem osztályozza, akkor, pajtás, könnyű dolog lesz megállapítani, hogy akadnak közöttük zsengek, harmatgyöngédek, mint a virág, s le is törnek, mint a virág, már a leglágyabb fuvallatra is, amelyekre a kérgesebb szivek még csak meg sem rezdülnek.

— Irgalom, kegyelem, kimélj meg az előszavadtól — mondta félig nevető, félig szánakozó ábrázattal Émile, kezébe fogván Raphael kezét.:

MÁSODIK RÉSZ.

A szivtelen asszony.

XV.

Pillanatnyi hallgatás után fitymáló mozdulattal mondta Raphael:

— Magam sem tudom, nem kell-e a bor meg a puncs gőzének tulajdonitanom azt a nagy világosságot, mely e pillanatban egész életemet egyetlen képpé foglalja össze, melyen hiven tükröződik minden figura, minden szín, minden fény, árnyék és árnyalat. Képzetelemnek e játszi kedve korántsem lepne meg, ha

nem vegyülne belé egykori szenvedéseimnek, egykori örömeimnek fitymálása, szinte megvetése. Így, távolról szemlélve, olyan az életem, mintha valami összezugsugorítaná. Az a hosszú, mélységes fájdalom, mely tiz esztendeig rágott a szivemen, most már néhány szóval is elmondható. Néhány szóval, melyekben a szenvedés pusztá gondolattá tömörül s a gyönyör filozófiai reflexióvá válik. A bíró, ahelyett, hogy átérezné a...

— Unalmas vagy, fiam, mint valami pénzügyi előadó — vágott szavába Émile.

— Lehet — mondta Raphael, egyáltalán nem duzzogva. — Hát nem is igen fogom hiábavalóságokkal zaklatni a füleidet s életemnek első tizenhét esztendjét neked ajándékozom. Addig magam is úgy éltem, mint te vagy akárki más. Kollégiumban, liceumban. Képzelt gyötrelmeire és valóigaz örömeire gyönyörűség a visszaemlékezés. Eltompult gasztronómiai masinériánknak gyönyörűség még a pénteki paréj emléke is, amitől úgy borsózdott a hátunk. Szép élet volt az. Gyűlöletes volt benne minden kiszabott munka, de mégis csak az volt, ami bennünket munkálkodni megtanított...

— Lássuk már a medvét! — szolt közbe ismét Émile, szánakozóan gunyos pillantással.

Raphael leintette.

— Alig hogy kikerültem a kollégiumból, apám szigorú rendre fogott. A saját dolgozószobájának többszomszédságában szállásolt el. Kilenczkor fekiüdtem, ötkor már talpon voltam. Jogakadémiára is jártam, meg dolgoztam egy ügyvivő irodájában is. Az időmet annyira lefoglalták, apám oly rövid pórázon tartott s oly szigorúan kellett beszámolnom minden sáfárkodásommal, hogy...

— De mi közöm van énnekem mind e dolgokhoz!

— Ej, vigyen el az ördög, hát hogyan érthetnéd meg akkor az én érzéseimet, ha nem számolnék be neked mindazzal a sok apró körülménnyel, mely lelkemet kifőrmálta s lehetővé tette, hogy eredeti naivságom oly nagy ideig megmaradjon? Mondom, huszonegy esztendő koromig valósággyal klastromi regulák hideg deszpotizmusa alatt görnyedeztem. Tisztán beleláthatsz életem nagy szomorúságaiba, ha elibéd festem az apám képét. Magas, szikár, sovány ember volt, borotvaéles arczéllel, halovány képpel. A szava kurta, nyers. Ő maga zsémbelődő, mint valami vénleány és pedáns, mint egy hivatalfőnök. Csinyen járó, pajkosabb gondolataimat elnyomta apai hatalma s úgy sulyosodott rájuk, mint valami fölibük boruló ölomkupola. Ha néha-néha kikivánczozott belőlem valami gyöngédebb érzés és melegen szoltam hozzá, úgy nézett rám, mint gyermekre szokás, mikor sületlenséget mond. Jobban remegtem előtte, mint a tanárain előtt. Vele szembe kerülve egyszeriben nyolcz esztendő gyermekeké lettem. Mintha most is magam előtt látnám. Gesztenyeszinü redingote-jában, melyben olyan peczkesen meredezett, mint a husvétii gyertya, s nagyon hasonlított a füstölt heringhez, amelyet valami röpirat vörhenyeges boritékába göngyölgettek. Hanem azért mégis csak szerettem; alapjában igazságos ember volt. Talán nem is gyűlöljük a keménységet, ha erős jellem s tiszta erkölcsök igazolják és ha kellő mértékben jószág párosul hozzá. De ha süntelenül szemmel tartott is az apám, és ha husz esztendő koromig még csak tiz frankot, tiz árva nyomorult frankot sem adott szabad rendelkezésemre, ami sóvárgott kincs, a gyönyörűség kapuit megnyitó elérhetetlen kincs volt szememben, mégis rászánta magát, hogy nekem némi szórakozást szerezzen. Hosszu hónapokon át kecsegtetett

valami nagy élvezettel, végre el is vitt a Bouffons-ba, hangversenyre, bálba. Azt hittem, belébotlom ott valakibe, aki a szeretómmé lesz. Szeretó! Szememben ez volt a függetlenség. De félénk, szégyenlős, meg járatlan is lévén még a szalónok nyelvében, na meg hogy egy lelket sem ismertem, biz én ugyanazzal az érintetlen szivvel, ugyanazokkal a dagadozó vágyakkal kerültem haza. Másnap azután, mintha csak afféle katonaló lettem volna, amelyet jól megült az apám, jőkor reggel már utnak eredtem az ügyvivőmhöz, egyenesen a Palais-ba. Ha le akartam volna térni az elibém szabott egyenes utról, csak apám haragját vontam volna magamra, ki egyre azzal fenyegetett, hogy legelső vétségemért matrózinasként küld az Antillákba. Reszkettem félelmemben, valahányszor az uton elszórakozva egy-két órát elcsavarogtam. Képzeld el a legcsapongóbb képzeletet, a legszerelmesebb szivet, a leggyöngédebb lelket, a legköltőibb szellemet süntelenül a legridegebb, legkomorabb, legzsémbesebb ember társaságában. Adj feleségül fiatal leányt vázzá aszott vénemberhez és fogalmad lesz az én akkori lelkiállapotomról, arról a sok mindenféle furcsa jelenetről, amit még neked is csak sugva mondok: hogyan foszlottak el egyszeriben apám megpillantásakor a szökési tervek, hogyan kerestem kétségbeesésemre balzsamot az álomban, hogyan fojtottam el vágyaimat, hogyan áradt ki lelkem egész bánata a muzsikában: Melódiákban keseregtem el a bumat. Beethoven és Mozart gyakran voltak meghitt bizalmasaim. Mosolyogni való, hogy mi minden okozott nekem az ártatlanság és az erény ama korszakában lelkifurdalást. Ha korcsma küszöbére tettem a lábamat, azt hittem, hogy már a züllés utján vagyok. A kávéház is afféle tivornyázó tanya volt szememben, hol Istentől elrugaszkodott emberek dözsölnek csupán. Hogy megkisértsen a kártya, ahhoz pénzemnek is kellett volna lennie. Hogy ne ragadozzék úgy még le a szempillád, elbeszélem neked életemnek egyik legrettentőbb gyönyörűségét. Azokra az éles karmokkal fegyverzett gyönyörűségekre gondolok, amelyek oly mélyen belészántanak sziveinkbe, mint a tüzes bélyegzővas a gályarab vállába. Apám unokabátyjának, de Navarreins herczegnek a bálján történt. Hogy jobban megértsd helyzetemet, vedd fontolóra, hogy elnyűtt frakkot, félretaposott czipót, kocsis-nyakkendőt és ócska keztyűt viseltem. Meghuzódtam a sarokban, hogy kényemre-kedvemre jól szemügyre vehessem a szép asszonyokat. Apám észrevett. Odajött hozzám, s ma sem tudom miért, annyira megzavart bizalmának e csodálatos megnyilatkozása: rám bizta erszényét meg a kulcsait. Tiz lépésnyire tölem folyt a játék. Hallottam az arany pengését. Husz esztendő voltam, sóváran epekedtem egyetlen napért, amelyet a korommal járó bűnök szabadjára bocsátásával fenéig kiélvezhetek. Olyanféle kirugásnak a gondolata volt ez, aminő nem terem meg sem a kurtizán hóbertos fejében, sem az álmodozó fiatal leánykáéban. Esztendő óta egyre azon járt az eszem, hogy kicsipem magam, kocsiba ülök, szép asszony lesz az oldalamon, adom az előkelőt, Vérynél ebédelek, színházba megyek és nem is állítok be apámhoz, csak másnap és akkor is valami hallatlan, még a *Mariage de Figaro*-énál is különb bonyodalomba gablyítva, amiből ki nem eviczkélhet többé. Ötven tallerra taksáltam ezt az egész kirugást. Mondd, nem az iskola-kerülés ösztöne dolgozott bennem akkor?

Elvonultam egy kis boudoirba, hol egyedül lehettem és sóvár szemmel, reszkető ujjakkal számláltam meg az apám pénzét. Száz tallér volt! Elbódulva az összeg nagyságától, megkisértettek újra az áhitott kirugás gyönyörői és tánczra kerekedtek előttem,

mint Macbeth boszorkányai a katlan körül. Csakhogy az enyémeek csábítóan szépek, bódítóak, gyönyörűek voltak! Elszánt gazficzkóvá tettek. Zugott a fülem, dobogott a szívem, de oda se neki, megmarkoltam két huszfrankos aranyat. Mintha most is látnám. Megkopott már rajtuk az évszám, s Napoleon mintha torzképet vágott volna lapjukon. Alig csusztattam zsebembe az erszényt, már ott somfordáltam az egyik játékasztal körül, a két pénzdarabot markomban szorongatva. Ugy kóvályogtam a játszó körűl, mint héjja a baromfiudvar fölött. Kimondhatatlan szorongások közepette egyre aggodalmas tekinteteket vetettem magam körül. Megbizonyosodva, hogy nincs ismerős a közelben, egy kis pirospozsgás, poczakos emberke tétjét toldottam meg. Annyi áldást és szerencsét imádkoztam a fejére, hogy három viharos tengeri utra is sok lett volna. Azután vagy a gyávaság ösztöne kerekedett bennem felül, vagy valami macchiavellisztikus érzés, elég az hozzám, hogy az ajtó közelébe lopakodtam, honnan jól áttekinthettem a termeket. Nem láttam semmit. Lelkem, tekintetem ott csüngött azon a végzetes zöld posztón. Ezen az estén tettem meg első lélektani megfigyeléseimet. Bizonyára nekik köszönhetem emberlátó képességemet, mely lehetővé tette, hogy föl-föllebbentsem olykor a mi kettős természetünk rejtelmét. Hátat fordítottam az asztalnak, melyen jövő boldogságomnak kellett eldölnie: Nagy, nagy boldogságnak, mivelhogy bűnben fogant. A játszó között és közöttem valóságos eleven sövény volt emberekből. Négy-öt sorban álldogáltak ott a csevegők. A nagy zsi-bongásban alig-alig lehetett megkülönböztetni a pendülő aranyak szavát, melyek bele-belecsengettek az orkesztrumba. Hanem azért én, fölruházva azzal a teret és időt lebiró hatalommal, mely megkap bennünket a szenvedély hevében, tisztán hallottam a két játékos minden szavát, tisztában voltam ütésekkel, tudtam, melyikőjük vetette föl a királyt, mintha csak beleláttam volna kártyáikba. Tíz lépésnyire a játék helyétől, belezöldültem forgandóságaiba. Egyszerre csak apám haladt el mellettem. Akkor értettem meg az Irásnak ez igéit: »Az Ur lelke suhant el előtte!« Nyertem.

A játszó körűl nyüzsgő tömegben átfuram magam. Oly ügyesen, mint az angolna, mikor a megtépett háló bogain át kisiklik. Emésztő lázamból az öröm láza lett. Olyan voltam mint az elitelt, ki vesztőhelyre mentében a királylyal találkozik. Valamiképpen úgy esett, hogy egy érdemjeles ur éppen akkor negyven frankjának eltűntén sopánkodott. A rám függesztett szemekből kiolvastam, hogy rám esett a gyánu. Elsápadtam és homlokomon kiütött a verejték. Tulságosan is nagynak láttam ekkora bűnhődést azért, hogy megloptam az apámat. Az én jó poczakos emberem megszólalt. Nekem olyan volt a szava, mint az angyali szózat. »Az urak mindenike tett.« És kifizette a negyven frankot. Én fölvettem a fejemet és diadalmas pillantást vettem a játszókra. Visszacsusztatván apám erszényébe az elcsent aranyakat, nyereségemet ott hagytam annál az érdemes, derék férfiunál, ki továbbra is nyert vele. Mihelyt láttam, hogy nyereségem már megüti a százhatvan frankot, gondosan belecsavargattam a zsebken-dőmbébe, úgy hogy meg ne csörrenjenek hazafelé menet és nem is játszottam többet.

(Folytatása következik.)

Az aggkor tragédiája nem az, hogy az ember öreg, hanem hogy fiatal.

*

Minden utánzás, erkölcsben és életben egyaránt, helytelen.

Wilda Oszkár.

Faludi Gábor.

Rövid egymásutánban immár a harmadik fővárosi színházigazgató arczképét közli *A Hét*. De a Vigszínház igazgatója csak a közlés sorrendjében jutott harmadik helyre. Hogy a színház művészi nivója és emberi értéke szerint milyen hely illeti meg, azt ugyanis tudják mindazok, akik ismerik őt és a színházat, amelyet családi egyetértéssel és családi szeretettel kormányoz. Ha egyáltalán meg kellene okolni, hogy micsoda aktualitás adott alkalmat neki *A Hét* galériájában való megjelenésre, a szezon-kezdetre hivatkoznánk, amelyet frissen, duzzadó reménységekkel és pezsgő munkakedvvel indít meg ez évben is a művészi sikerek utjára Faludi Gábor.

Róla is, az ő derék művészcapatáról is *A Hét* már elég sokszor elmondta a véleményét. Most tehát mondják ők el a véleményüket egymásról. A színházi pletykák is kedvesek, a családiak is, hát még a kettő együtt. Fölszólitottuk tehát a Vigszínház művészeit és művésznőit, hogy mondják el mindazokat a leleplezéseket Faludi Gáborról, amelyekkel a nyilvánosságnak még adósai. A még nyaraló tagok kivételével csaknem mind itt vannak a közönség kedvencei. És az az ensemble, amelylyel *A Hét* műsordarabján buzgólkodnak, még az ő nagy összejátszásuk mellett is szokatlan. Itt csak egy vélemény uralkodik. A másikat — az igazgatót a tagjairól — nem nehéz kitalálni ezekből a nyilatkozatokból. Ha ugyan már előbb ki nem találták az ő jovialis, derűs, megelégedett tekintetéből.

Faludi Gábor a Vigszínház igazgatója tizenhárom év óta. Szeretnék róla komolyan, alaposan írni, de nem tehetem. Több okból. Először mert magam is tizenhárom év óta, vagyis a színház megnyitásától kezdve tagja vagyok »az öreg urnak«. Ebből világosan következik, hogy nem tudnék róla egyebet írni, csak jót. Ez pedig egyhangú volna, unalmas. No meg nem is természetem, hogy agyba-főbe dicsérjem a — direktoromat.

Miklós direktor, az »öreg ur« dramaturg fia például most, hogy a szezon elején találkoztunk, ezzel nyujtott kezét: »Küzdés előtt az ellenfelek kezét fognak«.

Másodszor meg nem kenyerem az irás. Az »öreg ur« megérdemli, hogy írók foglalkozzanak vele, az igazgatóval.

Mi az ő gyermekei vagyunk. (Ha hallani akarják, hogy ő ezt hogyan mondja, tegyenek a gy helyébe j-t.) Csak szeretettel, őszinte nagyrebcsüléssel beszélhetünk róla. Igazságos, becsületes, jószívű, élesen látó, okos ember. Tele ragyogó életfilozófiával és humorral. (Azért merek róla ennyi jót mondani, mert egypárszor »öreg urnak« mondtam, és ez éppen elég a dicsérés ellensúlyozására.)

A színház minden tagja annyira ismeri, hogy amikor tiz óra tájban megjelenik virággal a gomblyukában, kissé félrekapott kalapjával, rögtön tisztában vagyunk: lehet-e egy kis pénzügyi tanácskozásra jelentkezni az »öreg urnak«. Szerény Zoltán plenumnak mondja. És micsoda nagy rendező az öreg ur! A világ legnagyobb rendezője! Nincs olyan tagja a színháznak, akit ő vagy ötször ne rendezett volna. Ditrói kismiska ő hozzá képest, mert ő Ditróit is rendezi. Ha már nagyon beleun valakinek a rendezésébe, akkor a legnagyobb kifakadása annyi, hogy: »Borzasztó! Mi lesz ennek a vége?«

Szinte látom egészséges, piros, mosolygó arcát, mikor e sorokat olvassa. Mintha magában kérdezné: »Na — és mi lesz ennek a vége?«

És én felelem: egy kis rendezés!

Hegedüs Gyula.

Néhány »jellemző sort« írhatni, így nyilvánosan, a saját tulajdon direktorunkról! Micsoda fényes alkalom lenne arra, hogy az igazgatói kegyekbe hizelegjük magunkat, — ha ugyanis benne nem volnánk. Valamennyien, egytől egyig. Attól a naptól, amikor a Vigszínházhoz kötöttük a sorsunkat.

Szerződést ha kötünk Faludi Gáborral, mi is olyasféle írott papirt kapunk róla, mint egyéb színházaknál:

»... én ez és ez a színész, vagy színészno tartozom eddig és eddig, ilyen meg ilyen szerepet eljátszani, viszont én Faludi Gábor igazgató tartozom ezért ennyi és ennyi koronákat fizetni.«

Csak hogy ugyanakkor a mi direktorunk ezenkívül egy papirra nem irt, szóba nem foglalt és mégis létező szerződést is ad nekünk,

Egy kézszerítés az egész, de ezt jelenti: »... én Faludi Gábor igazgató tartozom előttem lévő színésznek életében, ennyi meg ennyi esztendeig, a gondviselés szerepét játszani, minden ügyét-baját eligazítani, örömeiben résztvenni, bujában tanácscsal, tettel mellette lenni.« — Soha szerződést színigazgató pontosabban be nem tart.

És ez itt egyben »néhány jellemző szó« is az igazgatónkról, amelylyel gyönyörűen a kegyeibe juthatnék, — ha nem volnék benne amugy is.

Góthné-Kertész Ella.

Önök felszólítottak, hogy írjak Faludi Gáborról. Elek tehát az alkalommal és irok — magamról.

Előlegért meniem föl (ki tudja hányadszor) az öreg urhoz. Mint »Önsegélyző egyeslet« megszavazta; mint privátember ezt mondta nekem: »A pénzt nem sajnálom, kedves Tihanyi, de önt igen. Hová fog ez vezetni; mondja?« Ezt kérdem én is önöktől: hová?

Tihanyi Miklós.

Azt hiszem, mi vigszínházi tagok ez alkalommal készörömet veszszük magunkra a bizantinizmus vádját s versenyre kelünk, hogy az »öreg«-nek — így nevezzük magunk között Faludi Gábort — dicshimnuszokat zengjünk.

Jómagam szivesörömet nyerném el a babért ebben a dalnoki tornában, de ismerve valamennyiünk érzelmeit, attól tartok, hogy a lantunk tulságosan egyformán fog penegni.

Azért inkább megfékezem a bennem ágaskodó udvari poétát, s nem a kedves, szelid, jólelkű, hanem a szigorú, a kérélyhetetlen Faludi Gáborról faragok egy jellemző verset prózában, párbeszédre szedve.

Hangzik pedig ez ilyenformán:

ÉN (benyitok az »öreg« irodájába): Jó napot, kedves igazgató ur!

Ő (aknél előzőleg már vagy hatvanan kilincseltek képtelennél képtelenebb kérésekkel, tehát rosszkedvűen, idegesen): Jó napot. Mivel szolgálhatok?

ÉN (lág, behizelgő hangon): Kedves direktor ur, X. városban szeretnék vendégszerepelni, s erre három napi szabadságot kérek.

Ő (mint akinél csordultig van a pohár, dermesztő hangon): Sajnálom, nem lehet. Ön ma éppen a tizenhetedik, aki szabadságot kér. A végén majd magamnak kell az Osztrigás Miczit eljátszanom! Hisz ez borzasztó! Hová jutunk így? Nem lehet!

ÉN: De kérem...

Ő (most már dühösen): Kár erre egy szót is vesztegetni. Az uristennek magának sem adok szabadságot! És önnek meg éppen nem, önnek, aki az idén már kétszer járt vendégszerepelni. (Egyre dühösebben.) Az ön példáján felbuzdulva jön aztán a többi is szabadságért! Ön demora-

lizálja az egész társulatot! Soha ez életben nem adok önnek többé szabadságot! Megmondtam!

ÉN (megtörtén): Ez az utolsó szava?

Ő (még dühösebben): A legeslegeslegutolsó!

ÉN: Hát jó! Ajánlom magamat.

Ő (az arca lilába játszik a felindulástól, élesen, mint a beretva): Jó napot! (Hosszabb szünet. Indulok. Már az ajtó kilincsén a kezem.)

Ő (a düh tetőpontján): És aztán — meg ne hüljön az uton!

Ilyen Faludi Gábor, mikor »szigorú«.

Góth Sándor.

Nem én vagyok az egyetlen, akinek egy színpadi sikerét ezer koronával jutalmazta meg Faludi Gábor. Aki ilyen cselekedetre képes, az valóságos atyja a színészeknek. Ha sok ilyen igazgató volna, nem irigyelnének bennünket annyira a kollégák. Sajnos, csak egy van s Istennek hála: az enyém!

Bárdi Ödön.

Évekkel ezelőtt, az »Ocskay brigadéros« nagy sikere alkalmából, napról-napra ettük a diadalmi vacsorákat. A szerző megvendégelte a tagokat, akiknek köszönheti a darab sikerét, a tagok a szerzőt, akinek köszönhették a nagy sikert, a közönség az igazgatót, aki a darabot előadta stb., így ettették, itatták egymást, volt hegyen-völgyön lakodalom.

Egyszer egy ilyen ünnepi banketten odaszól hozzám az öreg Gábor direktor: »Zoli öcsém, tudja maga aztat, én is fogok adni egy vacsorát; én fogom aztat adni; tetszik érteni? És az egy fényes vacsora lesz! És maga rendezze aztat, hiszen maga tudja, hogy milyent?«

»A művész véve a parancsot, nemes szerényen meghajolt.«

Rendeztem egyet; egy előkelő vendéglőben. Mit mondjak? Irtóztatón duskáltunk a jóban és folyt a pezsgő, miként a patak.

Harmadnapra félve prezentálom a vendéglős borsos számláját. Nyolcz darab százforintos bankót kellett kidruckkolni.

Az én direktorom nyugodt, közönyös arcczal nézte a hatalmas számokat. De mi ez? Egyszerre elvörösödik. A homlokán kidagadnak az erek.

»Ez borzasztó! — mondja ő. — Ez borzasztó! Nézze, kérem, Szerémy ur, mi van itt? Száz pohár sör! Ki ivott ott száz pohár sört? Én egyet ittam és itt van száz pohár sör! Ez borzasztó!«

A nyolcz darab százast szó nélkül kifizette, de a száz pohár sört sokallotta. És igaza volt! Bizony ott, ahol ömlött a pezsgő, senki se ivott sört.

Azóta is, ha visszaemlékezünk a régi jó időkre s szóvá teszszük a vacsoráját, mindig azt szokta mondani: »Jó, jó; hiszen szép és jó volt, Zoli öcsém! De száz pohár sör. Az borzasztó!«

Szerémy Zoltán.

Egy pár jellemző sort kért tőlem Faludi Gáborról. Amit én írhatok, csekélység, de aki akar, sokat olvashat ki belőle. Ime:

Az első nagy »beugrásom« a »Diákélet« Katicza szerepébe volt.

Akkor kerültem a színházhoz, ismeretlen voltam és félénk.

Este nagy izgatottan készülődtem az öltözőmbé s szegény boldogult Nikó Lina vigasztalt s bátorított!

Egyszerre virágot hoznak. Az örömom nem irhatom le. Jön a direktor s azt mondja Linának: »Hát kérem, én küldtem a virágot ennek a leánynak, hogy jól játszsziék, hogy ne féljen».

Es Faludi Gábornak minden tagja számára volt ilyen bátorító »pár szál virágja» s ennek az illata tölti be a mi kis öltözőinket, s ezért lett a Vigszinházból a mai »Vigszinház».

Azt hiszem, fölösleges tovább folytatnom. Azért is maradok szerkesztő ur híve

Komlóssy Ilonka.

Faludi Gábor és a »Vigszinház».

— Vigjáték 3 felvonásban. —

Irta: *Tapolczai Dezső.*

I. Felvonás.

(Történik a Vigszinház Részvénytársaság közgyűlési termében. Középen nagy asztal, rajta irományok, csengő, tintatartó. Körülötte kényelmes karosszékek.)

Személyek:

ZÓLYOMI WAGNER GÉZA, elnök	} részvényesek.
FALUDI GÁBOR 1640 részvényt	
FALUDI MIKLÓS 200 »	
DR. FALUDI JENŐ 150 »	
FALUDI SÁNDOR 100 »	
FALUDI IGNÁCZ 50 »	

AZ ELNÖK: Van szerencsém megnyitni a »Vigszinház Részvénytársaság» tizedik évi rendes közgyűlését. Üdvözlöm a megjelent részvényes urakat. Jelentem, hogy összesen 2140 részvény tétetett le. Tisztelt részvényesek! Közgyűlésünk egyedüli tárgya a »Vigszinház Részvénytársaság» tulajdonát képező Vigszinháznak további 15 évre való bérbeadása. Jelentem, hogy a pályázat a szabályszerű időben a hivatalos »Szinészek Lapja»-ban közzététetett. Jelentkezni egyetlen pályázó jelentkezett és pedig Faludi Gábor jelenlegi bérőigazgató ur, aki hajlandó a Vigszinházat további 15 esztendőre a jelenlegi bérért, vagyis évi 60.000 koronáért bérbevenni. Kíván valaki a tárgyhoz hozzászólni?

(A szereplők néma csendben fogadják az elnök jelentését, végre kis szünet után szólásra jelentkezik Faludi Miklós.)

AZ ELNÖK: Faludi Miklós ur kíván szólni.

A RÉSZVÉNYESEK: Halljuk! Halljuk!

FALUDI MIKLÓS: Nagyságos elnök ur! Mélyen tisztelt közgyűlés! Az elnöki előterjesztésre vonatkozólag bátorodom megjegyezni, hogy én 38 év óta ismerem azt a Faludi Gábort, nagyon derék, tisztességes uriember, aki eddig is kötelezettségeinek minden tekintetben pontosan megfelelt, javasolom, hogy fogadjuk el ajánlatát!

A RÉSZVÉNYESEK (egyhangúlag): Éljen! Éljen!

AZ ELNÖK: Kíván még valaki hozzászólni? Senki? Ezennel elrendelem a szavazást. A szavazatszedő-bizottság tagjainul felkérem dr. Faludi Jenő és Faludi Sándor részvényes urakat. A szavazás tartamára a közgyűlést egy perczre felfüggesztem.

(A szünet alatt a részvényesek leadják szavazataikat, egy fél percz eltelle után jelenti az elnöknek dr. Faludi Jenő, a szavazatszedő-bizottság elnöke, hogy a szavazás befejezetett.)

AZ ELNÖK (csenget): Kérem a t. részvényes urakat sziveskedjenek helyeiket elfoglalni. Kérem a szavazatszedő-bizottságot, hogy a szavazás eredményéről tegyen jelentést.

DR. FALUDI JENŐ: Beadott összesen 2140 szavazat, melyek mind Faludi Gáborra estek.

AZ ELNÖK: A szavazás eredményeképpen ezennel kijelentem, hogy a »Vigszinház Részvénytársaság» a tulajdonát képező Vigszinházat további 15 esztendőre a jelenlegi bérért, vagyis évi 60.000 koronáért Faludi Gábor urnak bérbeadta.

A RÉSZVÉNYESEK: Éljen! Éljen!

(Körülveszik az új bérlőt és melegen gratulálnak neki.)

II. Felvonás.

(Szin: A Vigszinház főpénztára.)

Személyek:

FALUDI GÁBOR, bérőigazgató.
MAKRÓCZY JÁNOS, főpénztárnok.

FALUDI GÁBOR: Jó reggelt, Makróczy ur!

MAKRÓCZY: Jó reggelt, nagyságos ur!

FALUDI G.: Makróczy ur, ön tudja, hogy ma december 31-ike van, ma kell lefizetnünk a Vigszinházért az évi bért. Együtt van a 60.000 korona?

MAKRÓCZY: Igenis, nagyságos ur.

FALUDI G.: Hát kérem, vigye be azonnal a Belvárosi Takarékpénztárba és fizesse be a »Vigszinház Részvénytársaság» javára. Sok pénz, Makróczy ur, mi? 60.000 korona sok pénz, mi?

MAKRÓCZY: Igenis, nagyságos ur!

(Déli tizenkettőkor megjelenik Makróczy Faludi igazgató szobájában.)

MAKRÓCZY: Itt a nyugta, nagyságos uram, a 60.000 koronáról.

FALUDI G. (megnézi): Jól van, rendben van, 60.000 korona sok pénz, mi? Makróczy ur?

MAKRÓCZY: Igenis, nagyságos ur.

FALUDI G.: Jó napot, Makróczy ur!

MAKRÓCZY: Ajánlom magam, nagyságos ur.

(Mély hajlongások között el középen.)

III. Felvonás.

(Szin: A Vigszinház főpénztára.)

Személyek:

(A II. felvonás szereplői.)

FALUDI G.: Jó reggelt, Makróczy ur.

MAKRÓCZY: Alázatos szolgálja, nagyságos uram.

FALUDI G.: Ön tudja, hogy ma január 2-ika van. Itt van 60.000 korona áru vigszinházi elsőbbségi részvénytársaság, menjen be a Belvárosi Takarékpénztárba és vegye fel e részvényekért járó 60.000 koronát és mondja meg Wister gazdasági főnök urnak, hogy könyvelje el javamra.

MAKRÓCZY: Igenis, nagyságos ur.

(Déli tizenkettőkor megjelenik Makróczy Faludi igazgató szobájában.)

MAKRÓCZY: Alázatos szolgálja, nagyságos uram. Ime itt van a 60.000 korona, melyet a Belvárosi Takarékpénztárban felvettem.

FALUDI G.: Jól van, tartsa magát az adott utasításokhoz. Jó napot!

MAKRÓCZY: Alázatos szolgálja, nagyságos uram!

(Mély hajlongások között el középen.)

Saison.

Ferkó.

— aug. 28.

Ahogy leirom a nevét, egy czipópiros kis pofa mosolyog rám és két fekete szem, amely hunczut, betyáros és mégis szelid, mint a Rafael pufók angyalaie. A haja felfelé van fésülve és olyan szurós, hogy a daxlik megugatják, ha látják, Istenem, ez már a férfias önéretzt kérdése egy kis diáknál. Mert ő már az, éppen két hete hogy elmúlt tizesztendős és érettségének feltűnő jeleit viseli a bal lapoczkáján, ahol a minap rugta meg a vasderes. A vasderes pedig tudvalevőleg nem rug meg mást, csak kis diákot és csak a bal lapoczkáján, hogy meg ne sántuljon. Ferkó azonban férfias komolysággal viseli ezt a vitézségi érmet és most éppen azzal van elfoglalva, hogy alszik, édesen, csendesén, mint egy kis kadét, aki álmában már elfoglalta Marengót. Az álmát még nem zavarják sem nyomasztó emlékek, sem aggódások, amelyeket meg kell fojtani, mint a hétfejű hidrát. Könnyű és kék ez az álom, akár a cigaretta füstje, melyet kukoriczaselyemből sodornak pajkos gyerekek az árokparton. A hold azonban hidegen, szomorúan világít ránk, akik itt ülünk, szótlánul gondolva rá, hogy holnap elmegy a Ferkó. Mert ez már a szeptemberi holdfény. Az a lankadt eperfalevéllal pergő holdsütés, amelynél mindig hosszú, csókolózó párok elnyújtott árnyékát látja az ember gondolatban, amelybe csak néha vakkant bele egyet egy távoli kutya és mindenki szótlán, mert holnap elmegy valaki.

Az anyja már az utolsó ecsetvonásokat eszközli a sült csibén és a gyengédség legutolsó selyempapírosaiba burkolja a dióskifliket. És én holnap reggel viszem a Ferkót. Tudja Isten, van ebben az érzésben valami, amitől savanyubb a bor a pohár fenekén. Az öregapja, akit a hátultöltős puska-rendszer következtében a hátán sebesített meg egy gaz bosnyák szipkakereskedő Maglájánál, ezuttal nem biztatja a borbahullott muslinczákat, hogy huzzák össze a lábukat. Minek is huzzák össze a lábukat, mikor a bornak is, okkupációs históriáknak is utolsó csöppjeit hörpintjük.

Vajjon lesz-e bátorságom fölkelteni holnap reggel, mikor a napfény még nyirkosan, kevélyen szikrázik a fűvön és azt mondani neki: Gyerünk, fiam. A tökéletesedés gondolata, hogy különbbé kell lenned az apádnál, a válladra üt és elhív. Nem filozofál, de dolgozik, mint egy évezredés erjedés, mely minden új sejtből a régi buzgalmakat gerjeszti fel. És sineket rak alád és te kigurulsz rajta a lehetőségek országútjánra.

Vajjon tudok-e neki egyáltalában mit mondani. A szeme még álmos, a füle még gyűrött lesz, mikor a hóna alatt átkötöm a pakkot, hogy el ne szaladjon. A szívében még ott zeng az utolsó méla pofon, amivel a kis hugától elbucszott, az anyja még egy könyes csókot nyom az arcára és én azt mondom: hopp, mehetünk! S megérkezünk a görbeutczás, poros vidéki városba. Ugyanazok a platánfák, mint az én diák-

koromban, a lovak éppen olyan lomhán döcögnek, mint akkor és patáik alatt a gránitkő épp úgy veri a szikrát. Itt egy utczasarok, amelyen egykor hetedmagammal thermopyléi elszántsággal védtem a lateineriséget a czipészinasokkal szemben. Itt a legjobb csokoládét kapni. Ott egy pad, fölötte egy ablak, — de nem, ezt még ráér megtudni.

Száz meg száz kis diák zsbongva, nyüzsögve, ágálva árulja a Pirchalát és a Lutter-számtant és engem egyszerre megcsap a rendhagyó igék penészszaga. Halvány számsorokat látok a sárguló papiroson és egy nehéz, nagy fekete táblát meg egy zömök kis fekete papot a nagy karneol-pecsétgyűrűjével. A haja hosszú, az arcán szelid halmokban ragyog a megelégedés, a szeme fürge és jóságos, s mig te kikitrod az inged mögül az újraoltási bizonyítványokat, énbennem felrajanak az emlékek. Mikor még én álltam így előtte, kotorászva az újraoltások tanuságai iránt s az én arczomon huzta végig szeliden az ő nagy husos tenyereit, mondván: Csak diligenter, amice! És te is érezni fogod az ő nyomasztó fölnyét e percében, s ahogy egy beszédeset czuppantasz a kezére, titokban megcsendül benned egy pajkos scherzo-hang: de jó volna egyszer subiczkos szájjal kezét csókolni neki!

Ugyanazokban a padokban, ugyanazon boltivek alatt fogsz ülni, mint az apád, s ha végignézel a sok földszintes ház teteje fölött egy lopott pillantással, ugyanazon a régi mállott-falu sárga tornyon akad meg a tekinteted. És felvillanyoz a gondolat: ott harangozni is lehet minden vasárnap délután. És körülötted negyven kis koponya, komolyra és garádicsosra nyírva, szakasztott ugyanazzal a családi szabással, mint az én időmben. Szögletesek, duzzadtak, gumósak és előrebukók. *Tempora mutantur*, de a koponyák nem változnak. Mindent végig kell csinálni, mindent, mert ez a szellem biogenetikai törvénye, amely nem ismeri el, hogy egyszerre öt lépcsőt is keresztül lehet ugrani, ha az ember a vigyázót akarja becsukatni. Mindent meg fogsz próbálni. Megismered Brózer nénit, a szelid, a vajszivü, a páratlan fülbevalóju Brózer nénit, — Istenem él-e még a Mandi és ropogtatja-e még a kendermagot? Mert csak azon fordul meg, jó-e a kedve, friss-e az egészsége a néninek. És Misunak fog téged szólítani is, mint az apádat, meg az öregapádat is, meg idáig még minden kosztos gyereket, akinek tiszta volt a füle, mert nála a gyöngédség, a becézés és a hizelgés a találékonyságnak csak ezt a formáját ismeri: Misu.

Mindent meg fog próbálni Ferkó, amíg egy kicsit félszegen, kicsit álmodozva, egy kicsit megszabdalva az iskola Procrustes-padjában felserdül új buzgásokra. Őt már új módszerek, új didaxisok, direkt metódusok és eleven természetszemlélet tanítják meg a régi kollégiumban arra, hogy szép ez az élet szintétikusan nézve és *est deus in nobis* már az ikosaeder s a gyenge aoristos korában is. Hogy az illúziók mint a labda puffannak a fejünkön és elszállnak s nem marad utánuk más, mint egy fáradtan zsongó este. És mikor selymes lesz az álla s kappan-bariton szonorja lesz a hangjának, rácz

INNEN-ONNAN.

diákok koponyáit fogja koppintgatni ő is a táncziskola végén. Akkor már tudni fogja, hogy mire valók az ilyen csöndes, akáczbólogató estéken a zöld kisajtók mellett a padkák, amelyek fölött a pelargónium mosolygásával együtt nyulik ki egy női kis kéz is. És az vagy levelet sodor le, vagy egy kancsó hideg vizet.

Ki lesz mellette a pubertas e miszteriózus, de aggodalmas éveiben? Kinek nyilatkozik meg, mikor nyomást fog érezni a fejében, mikor étvágytalan és sápadt lesz s boldog gondolatokat suhogtat meg fejében az esti szél. Talán egy komolykodó, pecsétes irás fog jönni, talán egy öreg szarkalábbetűs levél lila tintával írva, talán egy kis arckép is kihull belőle, vagy egy pletykás szó kél. Ki tudja? Mi pedig indulunk, összeszedelőzködünk öregesen, az anyja egy kicsit vörös szemhéjakkal és én korholni fogom őt: Teringettét, kölyök, én ezt nem így gondoltam...

Pedig dehogy nem így gondoltam. Belülről azért az én bozontos mellem mögött is meg fog feszülni egy érzés, s mint öreg ászokfák fölött a sötét óbor a szőlővirágzás idején maga is elkezd egy kicsit tajtékos muzsikálni, én bennem is gyöngyözni kezd majd lassanként a régi, mélyreszállt hangulat. És a tekintetem óvatosan összerebben az anyjával. Mint most is, mikor így a sejtéseim reczehártyáján végigszalad a jövő. S nézünk szótlán a holnap reggel elé. Az anyja még egy fürt szőlőt gyömszölve a táskába, mi férfiak pedig csendes szivarszóval. És nem vesszük észre, hogy lassan letűnik a hold és a muslinczák összehuzzák a lábukat a borospohárban.

Baburin.

A tölgyek alatt.

— *A margitszigeti Arany-szobor alá.* —

A tölgyek alatt
Fogok én pihenni,
Hova el nem hat
Város zaja semmi.
Bus-hallgatagon,
Lombok hűvös árnyán
Szoritja tagom
Főhercegi márvány.

A tölgyek alatt
Itt ültem egy este,
Rimes szavakat
Kötözve-keresve
Az alkonyi csendben
Vak, tétova szemmel,
Kiegészve, hitetlen
Én, bus öreg ember.

A tölgyek alatt
Be enyhe, be jó lesz!
Széthull az anyag,
A fájó, muló mez,
A kegyeletes kéz
Majd megkoszorúz
S nem bánt a kesergés,
A hurut, a csusz.

A tölgyek alatt
Zug majd a vig élet;
Sok pesti alak,
Nők, hetyke legények,
Zajongva vadul.
De csend jön az esttel,
Ha elkanyarul
A késő propeller.

A tölgyek alatt
Igy éledek újra,
Hűvös fuvalat
Zörren ki az utra,
Fák ezre mosolyog majd.
És újra szabad
Álmodni a szobornak
A tölgyek alatt...

> **Lóczy Lajos.** Lóczy Lajos doktor elhagyja egyetemi székét: kinevezték a Földtani Intézet igazgatójává, a nyugalmába vonult Böckh János helyére. Első pillanatban úgy tűnik fel ez a hír, mintha veszteséget jelentene a magyar tudományosságra, különösen pedig a magyar tudományos nevelésre. Mert hiszen Lóczy Lajosnak a többrendbeli kvalitása között talán legelső a nevelőereje, a lelkének az a radioaktivitása, amelylyel nem átmagyarázta, hanem valóságosan átsugározta egy egész tanítvány-nemzedékre az energiáját, lelkesedését, természetszeretetét. Ő az, aki felszabadította a magyar tudományosságot a német pápaszem orron terpeszkedő caudiumi igájából és megértette a világgal, hogy a természettudós nem a szobába való, hanem ki, a szabad természetbe. Paradoxonnak látszik, pedig valóság, hogy a nagy igazságok rendszerint olyan észszerűek, hogy csak a genialitás fedezheti fel őket. Olyan világos, hogy a természetet nem könyvekből kell megismerni, hanem kövekből, vizekből, fából, virágból, a föld örök illatából és a levegő örökértelmű sugdosásából. És mégis, Lóczy Lajosnak kellett jönni, hogy kiszabadítsa a természetkeresést a puszta könyvtári életből és laboratóriumi fülledtségből, vissza az oreádok, drüádok, najádok közé. Keletázsiai útja, balatoni kutatásai és egész felsorolhatatlanul nagy munkássága, mind ennek a szinte panteisztikus természetimádásnak az örökértékű tanubizonyosságai. Egészen új nemzedék nevelkedett fel mellette és munkájának, új rendszerének a hatása nemcsak Magyarországon, hanem az egész természettudományos világban szinte forradalminak mondható fordulatot idézett elő. Veszteségnek látszik, hogy elhagyja most azt a helyet, ahonnan tanított, de ismerve energiáját, invenczióját, tudjuk, hogy nem veszítjük el. A hirtelen elhatározásoknak, tévovázást nem ismerésnek ez az embere, aki, — hogy csak egy példát idézzünk — mialatt mindenki azon töprenkedett, hogy mit csináljunk a régi Országházával, szó nélkül és töprenkedés nélkül megszerezte a Sándor-utcai palotát az egyetem számára és ott Európában páratlan földrajzi és geológiai otthont rendezett be, a Földtani Intézet élén is új, mozgó, az éléhez kapcsolódó dolgokat fog produkálni. Lóczy Lajos annyira rugalmas ember, úgy tele van energiával, hogy ha most, a helye megváltoztatása alkalmából kineveznék, tessenek azt, a főrendiház tagjává, még az a csendes levegő sem venne el semmit a cselekvőerejéből:

* * *

— **Téboly.** Az aranyimádókon, a fukarság örültjein és a pszichopátiás szerelem betegein kívül az ugynevezett tetszhalálnak van a legtöbb maniakusa. Hány ember él azzal a gondolattal: »Jó Isten, ha egyszer éppen engem ér utol a földi borzalomnak ez a legpokolibb felfokozása! Az eleven, munkás, friss testemre lecsap majd egy szörnyű pillanatban ez az irtóztató átok, és az életem bénára merevedik, mint a jéggé dermedő patak. Hallanom kell, ahogy az orvos rámmondja: halott; és nem szólhatok. Látnom kell, ahogy feketébe borul körülöttem a mosolygó világ, és nem olthatom ki a halotti fátylát és nem téphetem szét a szememre boruló gyászi selymet. Hazugságokat, förtelmeket, szivig nyilaló csalódásokat végig kell élnem, mert a néma, sápadt holttetem előtt a komédiások lárvája lehull és akkor nem fenyyithetem meg a tolvaj cselédet, a hűtlen barátot és a kárörvendő ellent. Éreznem kell a kedveseim, a véreim szivszakadását, és nem ordíthatok! S amikor már a torokom sikoltani, a kezem ökölbe szorulni képes, amikor már az éhség görcsei és a rémület fuldoklása felrázták bennem az ájult erőt, akkor már minden későn van! Szilaj könyörgésemet nem hallja senki, a kopogásban rongygyázuzódott ujjaim nezzét elnyeli a föld. És a tulajdon húsomat

fogom marni, és meghalok olyan gyötrelemben, amelyhez képest a felnégyelt latrok szenvedése enyhe zibbadás volt. — És ebben a rettegésben születnek a fantasztikus végrendeletek, melyek az égő szurokkal való lecsöpögtetés, a szivenszurás és talppörkölés rémséges életpróbáit parancsolják a hátrahagyottnak. Most pedig egy amerikai asszony bizarrsága megint egy új és raffinált megoldást kínál a rettegőknek. Ez az asszony *telefont* kapcsolatos a koporsójába. A telefon a temetőőr lakásához szólal. Az elföldelt tetszhalott csak föl-ébred, ásit és csönget, mint Beniczkyné hercegasszonyai a komornájuknak a reggeli csokoládéért. De azért annak a temetőőrnek sem szeretnék a bőrében lenni, aki egy titokzatos és zord éjjelen arra ébred, hogy az ágya mellett megcsendül a halottak telefonja...

* * *

♣ **Affér.** Hát Szent István miatt is lehet lovagias affért kovácsolni? A világon annyi még a megoldatlan probléma, hogy nem kell a messze multakban ilyen problémát keresni. S két magyar ur mégis azon kap hajba, hogy milyen volt Szent István szellemi képessége. A kérdést persze kissé zamatosabban vetették fel: A nyelv, a kifejezési módor egészen stilszerű volt a korhoz, amelyből a problémát előszedték. Ha a téma ezer év előtti, hát a nyelvazete se lehet olyan csiszolt, mintha a modern nyelvészet műhelyéből került volna ki. És ezenfölül a vitában egy magyar országgyűlési képviselő vett részt, tehát már csupa szókásból is parlamenti nyelven szólottak hozzá a témához, melyből végül is — és ez megint ezer év előtti szokás — lovagias affér támadt. Mert a képviselő ellenfele személyi kérdést csinált abból, hogy milyen volt Szent István, holott Szent István nyilván jobb szerette volna, ha tudományos alapon világosítják fel a magyar honatyát az ezer év előtti politikai czélszerűségekről. De a magyar ember többet forgatja még most is a kardot, mint a tudomány könyveit s így érthető, hogy a Szent István-problémát nem a tudománnyal, de a karddal szerette volna megoldani. Így aztán függőben maradt a probléma is, meg az affér is. Mert a képviselő nem vivő, az ellenfele pedig nem tudós. Amit az egyik akart, nem fogadta el a másik és hónapok múltán majd a bírói bölcsesség dönt a kérdésben. Itéletet kapunk Ő felsége a király nevében arról, hogy milyen volt Szent István s a magyar honatyát ötven korona pénzberságra ítélik, mert tisztetlenségül szólott arról, akit szentté avattak. A bíróság tehát mégis jó intézmény. Ha másért nem, hát azért, mert a pont kirakásával olyankor vet véget az ilyen problémáknak, amikor már nyári eseménynek is unalmasak.

* * *

D **Orvosnövendékek.** Ezen a héten föbelötte magát egy fiatal orvosnövendék. Nem tehetek róla, de még mindenre felajzott idegeim is megrezzennek, ha azt olvasom, hogy X. Y. 23 éves orvosnövendék életúntásából öngyilkos lesz. A hangsúly az orvosnövendéken van, mert ez az öngyilkosság más, mint a többi. Az öngyilkos orvosnövendék külön típus. Egytől-egyig fiatal emberek, akik egyik lábukkal még a középiskolák vallásérkölcseiben, a másikkal már a természettudományokban gázolnak. A nagy, vastag könyvekből azonban valami sárga, petyhüdt unalmat és egy kis fanyar kiábrándultságot is szívnak magukba. Ez a beteg, fejfájásztó érzés aztán el sem hagyja őket. Megtanulják, hogy micsoda kis gépek mozgatják a testet, ezt a nagy gépet. Ismerik rugóit, emelőit, izomcsapjait, hűspántjait, mikroszkóp alá teszik saját testüket, vegyelemzik Goethe költeményeit és a hőmérőről akarják leolvasni szerelmük hőfokát is. A »homme machine« egyetlen papjai. De még is fizetnek érte ezek a koravén, jegyzetes realisták. Nekik sem szabad büntetlenül beletékinteniök az embernek nevezett gép titkaiba. És egy napon elég egy parázs pénz-

zavar, egy semmi, egy lanyha, ideges szerélem, vagy egy toroklob, hogy az élni akaró emberen felülkerekedjék a filozófus. A test gép, gondolja magában egy ilyen 23 éves filozófus s e gép mestere én vagyok. Csak egy csavart kell megbillentennem és mindennek vége. Olyan egyszerű az egész, hogy szinte nem is probléma. Az orvosnövendék nem is csinál belőle problémát. Vesz egy Browningot. És megállítja a gépet.

* * *

— **Az éhenhalt költő.** Az éhenhalás is csak riporter szer-telenkedés, — a költővé emelés is csak nagylelkű túlzás. Nem kell egy rongyosan kóborló, lázban didergő, éhesen mámoros Petőfit elképzelni a szegény Varsányi Gyula esetében. Egy halk, szelid álmodozó volt, afféle Schönggeist, akinek tanuk nélkül való, titkos viadalai voltak a nélkülözés apró, szürke kis bestiaival, — de a rongyos ruháig és koplalásig nem jutott még el. Kiválóság alig volt rajta, — a szeme az nagy, sötét poeta-szem volt, az orra Cyranóé és a szelid, de mégis hősi büszkesége a kedves, szegény, rozsdás manchai lovagtól való. A puha, ábrándos líráját bizonyára valamelyik ősanija viselte asszonyi szívében, az édes biedermeier-időkben, a holdfényes szerelem és gitármuzsika korán. Igen, szegénynek bizonyára szegény volt, hisz napi egy forintokért szorongatta a beteg mellét reggeltől estig az íróasztalhoz és rimes gondolatok helyett buta számokat rovogatott az irodai papirosra. De megtörtént, hogy drága és pompás fehér rózsákat vitt egy csitri lánynak. És megtörtént, hogy este egy zárt kapuban siránkozó kis kutya kedvéért becsöngetett, és a házmesternek duplán fizette meg a kis kutya kapupénzét. Senkinek utjában nem volt, senkitől nem kért és nem fogadott el semmit. Senkitől meg nem érdemelte a bántó vádat, a piaci romantika hazug kiabálását az ő éhen való meghalásáról. Még ha igaz volna is. Akkor is csufság lenne vásárra vinni azt a szent és fájdalmas titkot, hogy egy érző és büszke életet meg tudott fojtani a pimasz éhség. Mint ahogyan csufság egy szemérmes gyermekleány sovány kis hulláját megmutatni pórén a népek...

* * *

♣ **Birkózó-tanfolyam.** A vidéki rendőrségnek csak az a baja volt idáig, hogy nem tudott birkózni. Most ezen a bajon is segítenek. A vidéki városok a legkitünőbb külföldi díjbirkózókat szerződtetik s megkezdődik a rendőrök oktatása. A vidék ugyanis vérszemet kapott attól, hogy a fővárosi rendőrök már tudnak birkózni. Ennek ellenére sokszor megesik, hogy a birkózásban ők maradnak alul, de a jó vidéknek tetszik, hogy ő birkózni tanuljon, hát megtanulja a japáni birkófogásokat. Eddig a táncztanfolyamok hódították magukhoz a vidéki publikumot. Eljártak a tánczimesterek előadásaira s a tanfolyam végén kiöltözködtek a próbabárra. Most a műbirkózásra váltanak jegyet s úgy lesz a vita a délelőtti sörözésnél, meg a délutáni feketénél, hogy ki melyik fogást tartja a legmerészebbnek. És megindul a birkózás az utcákon, térségeken. Birkózni fog minden épkezláb ember s a rendőrségnek ezer gondot ad, hogy megkülönböztesse az utcai műbirkózást az utcai verekedéstől. És ettől fogva megszűnik a rend a vidéki városokban, mert minden erőt elfogyaszt az az ambíció, hogy a birkózásban tökéletesnek kell lenni. A rendőr ezután már csak azokat az »eseteket« veszi észre és méltatja figyelemre, ahol alkalom kínálkozik a birkózásra. Ami kívül esik a csülkölésen, az már nem is tartozik az ő hatáskörébe. És mindezt a budapesti példának köszönheti a vidék. Budapest az ország fővárosa, tehát tanulni kell tőle. De nem ez a legnagyobb baj. Az igazi csapás, a legnagyobb baj, hogy a vidék a fővárosi rendőrségtől nemcsak azt tanulja el, amit az már tud, de jóval nagyobb lelkiismeretességgel utánozza őt abban is, amit egy-

általában nem tud. Mert a vidék mindenképpen méltó akar lenni a fővárosi rendőrség hírnevére és becsületére. Nem, akar mögötte járni, de nem is akar eléje kerülni.

* * *

♁ **A holt nyelv.** A latin nyelv utolsó emlékét Ausztria fogja megőrizni a késői utókor számára. Ha a világon már nyoma sem lesz annak, hogy volt-e valamikor latin nyelv, az osztrák pénzek még akkor is hűségeen őrzik az eltemetett halottak emlékét. Mert az osztrák pénzek ma is latin nyelven szólnak a világhoz. Az osztrák népek ugyan vagy hét idióma szerint tudják magukat megértetni egymással, de a hét közül mégis egy nyolczadikat veretnek a pénzükre. Beszélnek német, cseh, szlovén, horvát, tót, olasz és lengyel nyelvet s mégis a latint szedik elő kisegítő nyolczadiknak. Ezt láttuk az osztrák császárbürokrácia százkoronásokon is csak úgy, mint az ötkoronás ezüstpénzekben. Az ókor szellője csapja meg az arcunkat, amikor ezeket a pénzeket forgatjuk. Olyanok, mintha valamelyik őskori sírból ásták volna ki valamennyit. Évezredek múltán kétségkívül nagy bajt okoznak ezek a pénzek, mert nem lehet megkülönböztetni, hogy melyik az igazi ókori pénz. De ki törődik ma azzal, hogy mi lesz néhány ezer év múltán. Ausztriának ma is elég már a baja s nem követelhetjük, hogy azokkal a bajokkal is törődjék, amelyek a messze jövőben szunnyadoznak. S mert a mostani bajokból a latin nyelv mégis csak megmenti valahogyan, mert kivezeti az osztrák nyelvészek végtelen zürzavarából, latinul szól a hétnyelvű néphez. Ezt a nyelvet egyetlen néptörzs se vallja a magáénak, tehát nem tör ki a féltékenységi harc miatt. Így kormányozzák az élőket a holtak nyelvén. És pénzről lévén szó, az élők megértik a holtakat.

Művészet.

A kultura palotái.

Michelangelóról mondják, hogy a Szent Pétertemplom kupolájának építésénél tisztán a maga esztétikai érzékére hallgatott, ennek alapján tervezte meg a monumentális tornyot, szinte ösztönből s mégis olyan eredményekhez jutott, melyeket az utólagos tudományos számítás teljesen korrekteknek volt kénytelen elismerni. A matematikai törvény benne volt művészi szemmértékében s így lehetett mint művész tudós és egyszersmind tudós művész is.

Ilyen művész tudósok és tudós művészek élhetnek tucatjával elrejtözve a mi vidéki városaink városházain is, mint városi mérnökök, főmérnökök és építésszek, mert ime: alighogy megszavazta a törvényhozás a vidéki kulturpaloták költségeit, egyre-másra érkeznek a hiradások, hogy a kassai városi tanács elkészítette a városi főmérnökkel a kulturpalota terveit; az új palota csak százezer forintba fog kerülni, mert hozzátoldják a létező Rákóczi-muzeumhoz; a nyíregyházi, temesvári, szombathelyi, debreczeni, pécsi s ég tudja micsoda kulturpaloták terveit az illető városok tanácsai már felterjesztették a kultuszminisztériumba, hol azokat jóváhagyták, kivitelre engedélyezték s így tovább. Soha simább ügykezelést! Odalenn bizonyára csupa Palladio, Brunelleschi, Vasari, Bramante és Erwin von Steinbach lakik, aki hivatalból érti úgy a várostervezést, mint rendezést, a modern város közlekedésének lebonyolítását megkönnyítő emez egészen új művészetet; érti a családi házak és pavillonrendszerű cottage-ok építését, melylyel az állandó lakásínséget meg lehet szüntetni, a bér-

paloták tervezését, melyekben nem egy-két, de husz-hármincz család is ellakhassék; a munkásházak csinját-binját, melyek a fejlődő gyáriparral együtt mind égetőbbé válnak, — hógyne tudna tehát kulturpalotát is építeni »hivatalból«, mely esetleg ugyanis »csak« százezer forintba kerül s mindössze legfeljebb egy századig kell hogy muzeumul, könyvtárul, hangversenyeremül és képművészeti kiállítások céljaira szolgáljon! Még a külföld legjelesebb építőművészei sem tudták mindezekéig végérvényes törvényekbe foglalni: milyenek kell lennie egy modern műalkotások számára készülő kiállítási palotának, mely az esztétikai és gyakorlati célt egyaránt szolgálja, nálunk a fővárosiakat még csak meg sem kérdezik, pályázatokat sem hirdetnek az ilyen bagatell feladatra, hanem kiadják mint »ügydarabot« a városi mérnököknek »elintézés céljából«.

És a vidéki Sansóvínok és Mansardok sietnek az aktákkal. Minden aktának van anteaktája, bizonyára akad ilyen a kulturpalotáknak is. A szent hagyomány utbaigazítást ad a pontos és lelkiismeretes hivatalnoknak, akinek vállait ime ilyen súlyos felelősség nyomja, — vigyázni kell, hogy az épület majdan be ne düljön. Mert ez kárt okoz s még embert is agyonüthet. Hogy egy kulturpalota építésénél más szempontok is fontosak lehetnek a stabilitás kérdésén kívül, hogy a modern építőművészettel szemben általában, kiállítási palotákkal szemben pedig éppen olyan követelmények is merülhetnek fel, amelyeknek a régi, jól kipróbált szabályok és tradíciók nem tehetnek eleget, már csak azért sem, mert a tradícionális mult ezeket a követelményeket sem ismerhette, mindez szóba sem kerül a városi tanácsüléseken, de — úgy látszik — a legfelsőbb fórumokon sem. Építeni mindenki tud s az építészet a legkevésbé művészet a képzőművészetek között: ez a babona járja még ma is, amikor pedig napról-napra jobban kiderül, hogy ha az építészet művészet voltát tényleg korlátozzák is az ideális művészi és profán szociális szükségletek és feladatok, viszont éppen gyakorlati feladatainál fogva az építőművészet a legfontosabb az összes képzőművészetek között. Mert képekre és szobrokra az emberiségnek nincs multhatatlanul szüksége, de jó lakóházakra igenis van, viszont ha már vannak képeink s szobraink; azoknak jó elhelyezése legalább is oly fontos, mint maga a kép vagy szobormű. És minthogy a legegyszerűbb szükségletben is ott csirázik már egy építészeti gondolat, az építőművészet — már csak mesterségbeli nélkülözhetetlenségénél fogva is — szülőjévé lett minden termőművészetnek. A festészet és szobrászat nem egy gondolata láthatóan huzódik meg az építőművészet mögött, mely minden alkotó fantáziának alapja. Építőművészet nélkül a festészet és szobrászat nem is maradhatna fenn soká, hiszen egy jelentékeny ponton mindkettő szinte feltétlenül alá van vetve az építőművészetnek. A festőnek ugyanis térre, falakra van szüksége s a szobrászat is béna volna azok nélkül a munkaalkalmak nélkül, melyeket az építőművészet kínál neki. De különben is, minden képzőművészet a tér gondolatára épül s a festészet, szobrászat sem egyéb, mint az építőművészet: a tér mindenütt jelenvaló gondolatának legfőbb formája. A képnek, szobornak is titkos motivuma a tér, csakugy; mint az épületnek, aminthogy minden művészi tevékenységnek legősibb kiindulási pontjai a tér és az idő. Ez a titkos motívum szétbonthatatlanul odafüzi a festészetet és szobrászatot az építőművészethez, melynek éppen feladata, hogy teret, környezetet, egységes művészi levegőt teremtsen számukra. Mindenütt, — hát még kulturpalotákban! Hiszen egy ilyen muzeumi és kiállítási célokat szolgáló épületben úgy kell hatniok a szoborműveknek, mintha az épületből szervesen nőttek volna ki, s ha a palota nemcsak hogy éppen felső világításu, — aminek szükségességét talán már a vidéki mérnökök is sejtik! — hanem architektonikusan jól van tagolva is, akkor a képeknek ott úgy kell,

a falakról visszacsendülniök, mint egy architektónikus téma, gazdag és dallamos változatainak.

A vidéki Berninik és Albertik tehát tévednek egy kissé, mikor azt hiszik, hogy a kulturpaloták terveit fényesen megoldották, ha azokat úgy sikerül felépíteniök, hogy be ne dőljenek. Gyakorlati szempontok is irányadók ugyan ezeknél az építkezéseknél, de azért az építőnek nem szabad a kicsinyes szükségletek posványában elmerülnie, amint-hogy nem szabad olyan, magukat kiélt s tulélt stílfarmákat sem alkalmaznia, melyek olyan időből maradtak reánk, mikor a modern élet s a modern művészet kérdéseire — a filius ante patrem elvénél fogva — feleletet nem adhattak a legnagyobb lángelmék sem. Gyakorlati szükségleteknek s egyben a legelvontabb művészi gondolatoknak és ideálok-nak is szolgálni bizonyára nem könnyű feladat, de nincs is sehol megírva, hogy az ilyen feladatokat aktaszzerűleg s a városi tanácsüléseken kell elintézni. Hacsak nem csupa Palladio s Bramante ül azokon az üléseken. Amiben — minden tiszteletünk mellett is a városi tanácsok iránt — legyen szabad tisztelettel kételkednünk.

Tövis.

*

Utóirat. Kassa város képviselőtestületének kegyelméből most megismételhetjük közismert önkénytelen tréfáját ama bizonyos egyszerű zsidónak, aki egy hordó petróleumot rendelt a nagykereskedőnél. De aztán nyomban hozzátette: »Különb, ne küldjön egy hordóval, elég lesz ötven liter is!« A levelezőlap végén pedig utóirat gyanánt ez állott: »Most jut eszembe, hogy nincs is szükségem petróleumra, ne küldjön tehát semmit!« — A nemes tanács még csak kiegyezett valahogy ötven perczentre a kulturával s megszavazott valami hibrid tervet, mely a Rákóczi-muzeumot s kulturpalotát akarta egy toldott-foldott épületben összeházasítani, de a táviró jóformán még szét se vitte a nagylelkű elhatározás hírét, már jött utána a városi képviselőtestület utóirata, hogy nekik nem kell semmilyen — petróleum. A kulturpalota építése ugyanis a kormány segítségén felül még *évi ötezer koronájába* kerülne a városnak, ilyen horribilis összeget pedig Kassa nem áldozhat holmi haszontalanságra. Kimondották tehát: nekik nem kell se ilyen, se amolyan kulturpalota. Még ajándékba sem. Amivel valószínűleg azt akarták dokumentálni, hogy Kassa valóban »Felső-Magyarország Athénje«, a legelőkelőbb kultur-góc-pont, melynek elvitathatatlan elsőségi joga van a harmadik egyetemre. Bravó, Kassa! Tündöklő példád bizonyára vezércsillaga lesz a többi »kultur-góc-pontoknak« is e dicső hazában!

IRODALOM.

Heine.

Egyelőre semmi kilátás, hogy leszoruljon az aktualitásról. A német hazafisági és erkölcsi czápák után most egy francia: Edouard de Morsier ur kéri számon egy könyvben néhai Heine Henrik úrtól az erkölcsös magánéletet, a német hazát és azt a négyezer frankos évjáradékot, amit a francia kormánytól kapott... Szobra az Achilleionból, lelke a Bartels ur paradicsomából kiszorult: örömmel láthatjuk, hogy a gondolatainak élő ereje még egy csöppet se csökkent, a nagyapákon ütött sebek még most is fájnak az unokáknak s a korlátoltak, az ingyenélők, a filiszterek, a nagyképűek, a Hohenzollernek még mindig nem szeretik Heine Henriket. Ez igazságos és helyes dolog, mert akinek ellenségei nincsenek, az halott, és ha majd Heinéről pártkülönbség, *ira* és *studium* nélkül, a történetírás dohos objektivitásával fogják

tanulni az iskolásgyerekek, hogy a klasszikusoknak melyik kategóriájába tartozik, akkor a *Deutschland* költője be fog lépni a remekírói öröklét második korszakába: amikor majd mindenki nagyra fogja becsülni, de csakis az iskolásgyerekek fogják olvasni és csakis a szekundától való félelem alapján. A dalokat, a románczokat, a *Lazarus*-t, mind, mind be fogja vonni az irodalomtörténet vastag, fakó penésze.

Azonban mondom: egyelőre — én azt hiszem, belát-hatatlan időkig — ettől nincs mit félni. Még most is csak az elején tartunk annak a harcznak, amelynek a tüze őbenne égett, még szó se lehet fegyverszünetről, tehát a *Flottenverein* tagjainak gyermekei még jó sokáig fognak a szobra előtt játszani a nyilvános parkokban, a korfui emlék helyén pedig, Brehmer-lámpással kezében, tizszeres életnagyságu, *pickelhaubés* bronz Achilles fogja hirdetni, hogy a porosz királyok nem ellenségei a világosságnak. Ezen, ismétlem, semmi csodálatos vagy helytelen nincsen, mert el kell ismer-nünk, hogy Heine mindezekre alaposan rászolgált. Ezt konstatálni lehet, sokat törődni nem érdemes vele.

Sokkal fontosabb a *Heine-kérdésnek* másik része, a vele való artisztikus és tudományos foglalkozás. Heine semmi-féle szempontból sem közömbös; minden cselekedetét és minden sorát vagy szeretni kell vagy gyűlölni. Azonfelül pedig a gondolatkincse is még nagyrészt kiaknázatlan. Min-dent egybevéve, a *Heine-magyarítás*, a legegényibb egyé-niségnek minden szempontból való megismerése a róla szóló irások tengersokasága mellett is még gyerekeveit éli és sok vizenyös pro és kontra tajtékezésnek kell még lefolyni kritikai revuekben, amíg némi világosságot lehet vetni a lírai alkotás titkaiba. És ha valaki, akkor ő érdemli meg, sőt követeli, hogy a filológián túl is megvizsgáljuk és iparkodjunk a maga valósága, tehát genezise és hatásai szerint megismerni.

Ime, például milyen érdekes dolog, mikor az ember kénytelen észrevenni, hogy Edouard de Morsier, aki francia létére németbarát, — mi több: német dolgok objektív és komoly szemlélője — azonfelül pedig heves védelmezője Nordaunak és nagy tisztelője Börnének, ez az objektív, jóakaratu és intelligens francia mennyire, milyen borzasztóan nem érti Heinét. Edouard de Morsier urról, aki most *Etudes allemandes* czimen egy nem nagyon jelentékeny, de fölötte jóra való könyvet irt, látnivaló, hogy sem nem germanofób, sem nem antiszemita, sőt feltétlenül jóakaratu, tanulékony és intelligens író. Mindezen tulajdonságok és buzgó foglalkozás mellett azonban mégis csak félre tudja érteni Heinét, — s ebből először is az következik, hogy Heine megértéséhez még csakugyan nem lehet általánosan hozzá-férni, még az elfogulatlan, jóakaratu, intelligens és szorgalmas kutatónak se, másodsor pedig a kérdés: miért nem?

Azért nem, mert a költőt az érzések rokonságánál fogva lehet csak megérteni és Heine egyéniségében egy nagy ural-kodó tulajdonság, éppen az, ami az érzelmi világának alapja, némettől és francziától egyformán idegen. Heine zsidó s ebből olyan imponderabiliák következnek, amiknek a megértése még a jövő dolga, a megézéséhez pedig nem elég az elfogulatlanság, a szorgalom, de még a szeretet se. Az érzé-sek rokonsága kell hozzá, rokonsága a számtalan nemze-déken keresztül meggyült, öntudatlanná tökéletesedett tapasztalatoknak, amik együtt adják meg az affektív élet alaphangját. S akiben ez az alaphang van meg, az érzi, hogy megrezdül benne valami, amikor a rokonézésü poézis hat rá, anélkül, hogy tudná, miért. Persze, ez a költői hatás legbensőbb mélysége és a felületesebb régiókban már olyan érzelmek hatnak, amelyek nagyobb és nagyobb körnek közös érzelmei, egészen az *allgemein-menschlichig*, — ami különben szintén nem az összes emberek közös érzése, de mégis a kép-zelhető legtöbb emberé, akit egy kategóriába lehet fogni.

Ez az *általános emberi* érzés-komplexum teszi a nagy költők nagy hatását. Az ember azt érzi át, amiben — ha

KÖZGAZDASÁG.

öntudatlanul is — magára ismer. A szerelem meglehetősen mindnyájunk érzése, a szabadság, az uralkodás vágya többé-kevésbé általános érzések, ezek és ilyenek mozdulnak meg bennünk, mikor a poézis megérint bennünket. Ami a saját élményeink fájó és jóleső emlékét üti meg, annak a hatása mélyebb, de legmélyebben az hat, ami az őseink során számtalanszor megismétlődő élményeket érinti, azokat, amelyeknek az emlékét mi már öntudatlan diszpozíció alakjában magunkkal hoztuk a világra. Ez és nem az országoknak és nyelveknek a határa teszi azt, hogy Shakespeare-t sokkal kevesebb hozzákészüléssel, sokkal tökéletesebben élvezi az angol ember, Heine pedig, akinek a megértéséhez való tudományos apparátus még alig kezd lenni, egész tökéletesen és a legnagyobb mélységig csak a zsidó emberre hat. A megérintés és megértés között az a különbség, hogy a megérintés öntudatos megismerése annak, ami a megérintést öntudatlanul okozta.

A nagy munka, a *Heine-magyarítás* sokkal fontosabb ügye a Heine-kultuszának és általában véve a szépség kultuszának, mint az, hogy szobra legyen egy düsseldorfi téren. Gondolkodó, belátó és megbocsátó emberektől is nehéz követelni, hogy tiszteljék és becsüljék meg az ellenségüket. Abszolútum lehetetlen azonban ezt kívánni azoktól, akiknek a kegyetlen ellensége Heine, — pedig még most is azok uralkodnak: a korlátoltak, az ingyenélők, a filiszterek, a nagyképek, a Hohenzollernek.

Florestan.

A művészetek és a stílus. *Koronghi Lippich* Elek mintha egy kissé pesszimistikusan nézné azt az individualizáló törekvést, mely a mai művészet egyik jellemzője. Ugy látja, mintha egy nagy egységesítő idea hiányoznék és egy erős, összetartó architektúra kellene, amely ennek az ideának a konstruktív kifejezője volna. Valami nagyszerű, grandiózusan újat kíván, mint mindazok, akik közte élve a művészeteknek, a lázas kereséseknek és az akarásoknak, egyszerre csak észreveszik, hogy a legfontosabb hiányzik itt még: a stílus. Látszólag ez a kívánság olyan, mintha a renaissance-ot és a letűnt korok művészetét kívánná vissza, de valójában a jövő kóválygó sejtelmeinek öntudatra lobbanása. Mert ha Lippich Elek arra gondol, hogy a fáradt és szertekalandó művészeti irányzatoknak egy centralizáló erőre van szükségük, akkor ebben olyasvalami szólal meg, amit egy Guyot, Vandervele és Sombart hangoztatnak. Mi lesz az az idea, mely újra templomi szentséget lehel a művészfantázia produktumaira és főképpen mikor jön el az ő országa? Mi nem vagyunk olyan szkeptikusok, mint Lippich Elek. Mi látjuk, amint ez az idea nagy sas módjára köztünk csapkodja a szárnyait, hogy letelepedjék, látjuk az akaratot, mely a Rodin-munkaapoteózisán és Meunier munkásszobrain a kövek suttogásával beszél és bizunk ennek az eljövendő architektónikus gondolatnak az erejében. De stílusok voltaképpen csak világnézetek művészeti konkretizálódásai, és ha mai szociális életünknek individuális jellege van, ezt megcsinálni a művészet is, de ha ugyancsak ez a mai élet egész berendezkedésével, tudományos apparátusával, csatariadóival és szelid poéta-vágyaival a munkának eljövendő dicsőségére utal, ebben már a művészet számára is ujjmutatások vannak. Bizni és hinni kell, ez minden megfiatalodás titka, és ha ez egy kissé elfojtottan, ki nem mondottan van is meg Lippich Elek szép füzetében, azért benne van és úgy hat, mint egy pár, tompa fény sugar, amely elborulások mögül mosolyog.

A Tátrától a Mátráig gyalog. A budapesti Gábor-fluinternátus, amely a külföldön annyira elterjedt szünidei diákvándorlásokat a maga körében már régen meghonosította, ez idén a Magas Tátrában töltött vakációt ismét tiznapos gyalogvándorlással fejezte be. A növendékek az intézet igazgatójának és egy tanárnak vezetésével a Tatrafüredről Poprád, Dobsinál jégbarlang, Vereskő, Murány, Tiszoloz, Rimaszombat, Ajnácskőn át Parádig, onnan a Mátrán keresztül Gyöngyösig vándoroltak és jó egészségben érkeztek Budapestre.

Az »Anker« élet- és járadékbiztosító-társaság (Magyarországi igazgatóság Budapest, IV. ker., Erzsébet-tér, 13. szám). 1908 július havában benyújtott a társaságnál 936 ajánlat 6,705.672 K biztosított összegre és kiállított 921 kötvény 6,756.836 K összegre. Díjak fejében bevett a társaság 1,506.812 koronát és elhalálozás folytán kifizetett 683.049 koronát. A január-július havi időszak alatt benyújtott 6063 ajánlat 44,229.488 K-ra és kiállított 5396 kötvény 39,654.172 K-ra. Ugyanezen időszakban díjakért 11,838.596 K-át vételezett be a társaság, halálesetek folytán pedig 3,122.535 K-át fizetett ki. A társaság vagyona 1907 december 31-én 174 millió K, biztosítási állomány 538 millió K, halálhalozások és esedékesség vált elérési biztosítások folytán a társaság fennállása óta 338 millió koronát fizetett ki.

HETI POSTA.

K. J. Ön azt írja: »Az én dalomnak nem lesz tán varázsa«. Igaza van, nem is lett.

Rhombus (*Keszthely*). Az »ügyet« átnéztük, sőt véglegesen el is intéztük.

Sz. J. (*Arad*). A kért versek költeményekre nem emlékszünk.

V. Z. (*Kővösszeg-Apáti*). Üdvözljük, mint az első magyar költőt, aki versben bejelenti önagságának, hogy nem őrli meg magát miatta. Fölteszi, hogy nem teszi, de minálunk csak az ellenkezőjét szokás bejelenteni az ideálnak.

A. E. I. Poétikus hangulatok és komoly átérzések. De formailag még így átdolgozva sem találjuk elég tökéletesnek ahhoz, hogy mi közölhessük. Egyáltalán ne tessék siettetni a dolgot. Igazi zamatja csak az idővel érő gyümölcsnek van.

Lugos. A novellát nem használhatjuk, mért ezidőszerűt el vagyunk látva novellákkal. A kért lappéldányokat a kiadóhivatal el fogja küldeni.

H. S. Időt nem tudunk szabni. De legyen szerencsénk bármikor.

—ő—t (*Bpest*). Nem közölhetjük.

Nem közölhetők a következő versek: Porhadó koronák közt. Valami történet. Diszharmonia. Szerenád. Lázadás. Nyári románc. Proféta. A hegy tetején.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

Tátrafüreden a fürdőélet nagy élénkséget öltött. József főherczeg családja s az orleansi herczegnő ott időzésüket október közepéig tervezik. Darányi földm. miniszter szeptemberig marad Tátrafüreden, ahová é napokban várják Wekerle Sándor miniszterelnököt is. Az időjárás állandóan szép és derült.

Lido — Az új Ostende. Akik a Lido páratlan tengeri fürdőit használták az idei nyáron, elragadtatással beszélnek arról a mesés fejlődésről, mely lépten-nyomon szembeötlik. Különösen a most épült fündéri berendezésű Excelsior-szálloda emeli a Lido gyönyörűségét és kellemét. Legújabbban a galamblovászet sportját akarja meghonosítani s 125.000 franknyi díjakat tűzött ki, köztük Olaszország legnagyobb díját. A lóverseny-sport kedvelői szeptember 7-től kezdve gyülekeznek ide a nemzetközi lóversenyekre. Fiumén át bonyolódik le tehát Magyarországon keresztül az a jelentékeny idegenforgalom, mely a Lidóra vonzza a nyaralók, üdülők és szórakozók tömegét.

A »Buziási Phönix Ásványvíz« már a rómaiak idejében világhírű volt páratlan gyógyhatásáról és üdítő ízéről. Most Muschong Jakab, a buzai fürdő új tulajdonosa, kiváló szakértelemmel és a legnagyobb áldozatkészséggel fogott hozzá, hogy e csodás gyógyhatású víz használatát mindenkinek lehetővé tegye. A »Buziási Phönix Ásványvíz«-nek kitűnő hatását veses- és hólyagbajoknál, a vesmedenceze idült hurutjainál, huygkó- és fővénny-képződésnél, a légutak és kiválasztószervek hurutos bántalmainál a legnevesebb orvostanárok elismerték. Kellemes, kissé savanykás ízű, vasmentes, szénsavdus tartalma a legkiválóbb asztali vízzel teszi. Járványos betegségek ellen a legkiválóbb óvszer.

**Vértess-féle Sósorszesz
Minden házban szükséges.**